

ՌԱԿ Կենտրոնական վարչության

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ելնելով 2016 թ. ՌԱԿ համագումարի կողմից վավերացված եւ ԳԳ Արդարադատության կողմից օրենսդրորեն գրանցված Ծրագիր-կանոնագրի թիվ 60 հոդվածի դրույթից, ՌԱԿ Հանրադատության վարչության եւ Սփյուռքում գործող Գերագույն խորհրդի համատեղ նիստում, որը երեկ կայացավ Երեւանի կենտրոնական գրասենյակում, որոշվեց սույն թվականի սեպտեմբերի 21-22-ին Երեւանում հրավիրել ՌԱԿ հայաստանական կենտրոնական Հանրադատության ընդհանուր դասընթացային հերթական ժողովը:

Ժողովի օրակարգը, ֆննարկվելիք հարցերն ու կարեւոր հիմնադրույթները կներկայացվեն ամենամոտ աղագայում:
ՌԱԿ կենտրոնական վարչության
ասեմադրի՝ **Սուրեն Սարգսյան**
ՌԱԿ կենտրոնական վարչության
ասեմադրի՝ **Ռազմիկ Ավետիսյան**
22.05.2019, Երեւան

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԻԿԱԿԱՆ ՀԱՐԱԹԱԹԵՐԹ

ՕՐԵՐԻ ՀԵՏ

Մեզ «հաղթողի արդարադատություն» պետք է

Օրես կորցրեցինք մեր սաղանդավոր բեմադրիչներից Հրաչյա Ասուրյանին, հասկալի գանգվածային միջոցառումների հայտնի ռեժիսորին, որը խորհրդային ժամանակներից ի վեր դեկավրում էր հրադարակային թատերականացված մեր գրեթե բոլոր ձեռնարկները: Ողորմի իր հոգուն, որը կարծում էր չի նեղանա ինձնից, եթե զուգահեռեմ նրա մասնագիտությունը գանգվածային թատերադրամատերի նորոյա մեկ ուրիշ մասնագետի հետ, որը վերջին մեկ տարում բազմաթիվ աղագույցներ սվեց թատերական իր վարդերության մասին, այս անգամ ֆադաֆական աստղաբեկում: Մանավանդ որ Հրաչյա Ասուրյանը առայր կյանքում շատ էր սիրում հումորը եւ նեղ շրջանակում հայտնի էր ֆադաֆական-դեպրեսիվ դասերի երգիծելու իր բացառիկ ընդհանրությունը:

Կռահեցիք անուշիկ ակնարկ վերաբերում է վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանին, որը անուշիկի սաղանդ ունի գանգվածային թատերադրամատերի պարտիկուր: Բեմադրելու եւ ուզած դասին վարագույր փակելու, դրամատիկ ազդեցություն գործելով հանդիսականների վրա: Անուշիկի էր նրա սաղանդը հասկալի դերակատարների, այս դարագայում ժողովրդային գանգվածի վարժեցման եւ հնագանդեցման գործում:

Բայց, ինչն էր դրդել մեր վարչապետին անցյալ կիրակի օրը «լայվ» մտնելով իր հեռուստոնից հաջորդ օրվա ներկայացմանը նախադասաբեկում, դասարանների գործունեությունը դարձրեցին հրահանգելու համար: Հեռուստեմ նվազող իր ժողովրդականությունը խթանելով, հեռուստոնի զգոնությունը դասարաններին, իր կուսակցության շարժելով կուռ դասերին, մեկ անգամ եւ իր անուշիկի հեղինակությունը դրսի ու ներսի համար ի ցույց դնելով, անհնազանդ դասավորներին զգասացնելով, թե՛ իսկալի անկասար, թերի եւ հիվանդ մեր արդարադատությունը բարեփոխելու ձգտումը: Հավանաբար՝ այդ բոլորը: Առավել՝ Արցախյան ճակատում միայն իրեն հայտնի խարդավանների գոյության դրոնում, որը նա որակեց «դավաճանական» գործունեություն, մինչդեռ իր այդ դրոնը կարելի է որակել որդես Արքեպանին ուղղված հարձակման հրավեր...

Չխորանալով, առայժմ, վերջին այդ ծանրակեի մեղադրանքի ֆնույթյան մեջ, կարելի է անել հեռուստալ հարցադրումը. հանրադատության վարչապետը չէ՞ր կարող սահմանադրական եւ օրենսդրական իր լայնահուն իրավասությունները այլ կերպ ի գործ դնել արդարադատական համակարգի բարեփոխումը անցկացնելու համար, որի անհրաժեշտությունը կա՞ր Հայաստանում: Նկատի ունեն՝ Բարձրագույն դատական խորհրդին, Սահմանադրական դատարանին եւ վերադատելու իրեն հյու-հնազանդ խորհրդարանական մեծամասնությանը դիմելու եղանակը: Ինչ կարի կար թատերականացված գործողությունների: ՌՎ չգիտի, որ ժողովրդային ընդհանուր- մեղմ բառ օգտագործեն-

վերադասություն կա մեր դասարանների նկատմամբ: Պե՞տք էր դրամատիկ դարձնել այդ վերադասությունը, դե՞տք էր իր բուն՝ «անցումային արդարադատություն» (Transitional Justice) ստեղծելու ծրագիրը փաթեթավորել ժողովրդային դժգոհությանը: Ժողովուրդ՝ որի մեծամասնությունը ոչ մի բան չգիտի «անցումային արդարադատության» մասին, մինչ արեց մեր ազգակիցների մոտ այն կարող է զուգահեռվել սովետական ժողովրդական «սրկյաների» հետ...

Դժվար է ասել, թե վարչապետը կամ նրա խորհրդականները որքան են խորացել 50-60-ական թթ.ին գաղութարարական սրկյունից նոր դուրս եկած, իսկ հետագայում՝ ցեղասպանական գործողություններ թատերադրված եւ այլ երկրներում կիրառված այդ համակարգի կիրառման փորձի ուսումնասիրման մեջ, որոնց մասին մեծ ծավալի նյութեր կան ոչ միայն իրավագիտական աշխատություններում, այլեւ ՄԱԿ-ի բազմաթիվ փաստաթղթերում, ֆանդի մեծ համակարգերի մեծ մասը կիրառության է դրվել ՄԱԿ-ի հանձնարարությանը ու հսկողությանը: Սակայն կարծում եմ մեծ համակարգ ստեղծելու մտադրության մասին բարձրաձայնելուց առաջ վարչապետն ու կառավարությունը դիմելով դիմած լինելին ԳԳ Սահմանադրական դատարան՝ Հայաստանում այդ համակարգի որդեգրման սահմանադրականությունը դարձնելու համար:

Արդարեւ, ԳԳ Սահմանադրության 164-րդ հոդվածի 2-րդ կետը արձանագրում է. «Արտակարգ դատարանների ստեղծումն արգելվում է»: Մինչդեռ անցումային դատական համակարգը ենթադրում է արտակարգ դատարանների ստեղծում: Ընդամենը մեկ վերադասություն կա այն երկրները, որոնք կիրառել են այդ համակարգը, ստեղծել են նաեւ արտակարգ դատարանական՝ այսպես կոչված «Ծեմարության հանձնաժողովներ» (Truth Commissions), որոնք ֆնուել, սուղալ, դաստատել են ազգաբնակչության տուժած հասվածի բողոքներն ու զանգասները, հետագայում դրանք ներկայացնելու համար դասարան: Հետեւաբար, առանց մեծ հանձնաժողովների եզրակացության մերկադարանց հայտարարություններ անելը, թե մեր դատարանները ընդհանրապես բանի դեմ չեն, բնավ բավարար չէ: Ավելին՝ այն թափանցում է մի այլ նյութակ, որի անունը դարձել է արտակարգ հայտնի է եղել որդես «հաղթողի արդարադատություն» (Victor's Justice):

Եթե վարչապետն ու նրա կառավարությունը առանց օգտագործելու իրենց սահմանադրական իրավասություններն ու սահմանադրական գործիքները, այլ հեմվելով ժողովրդի մի մասի աջակցությունը, ցանկանում են ԳԳ արտակարգ ստեղծել իրենց դուր եկած արդարադատական համակարգը, աղագույթված ենք այն կոչել այնպես, ինչպես կա՝ հաղթողի արդարադատություն: Իսկ հաղթողները, հազվագույն բացառությամբ, արդար չեն լինում:

Իսկ դա մեզ դեմ չէ, ոչ հիմա, ոչ էլ աղագայում:

ՎԱՐՈՒՄ ԱՎԵՏԻՔՅԱՆ

ՄԵՐԺ ԱՎԵՏԻՔՅԱՆ

Հանրահայտ կինոդերասան, ռեժիսոր եւ կինոգործիչ Սերժ Ավետիսյանը Փարիզից առանձին երկնորով մեզ է փոխանցել իր այս Բաց նամակը, որը

հրատարակում ենք հաճույքով: Զանգի արձանագրությունը՝ հայ մշակույթի դասարանում ու գաղութացման, այդ բնագավառում դեպքային կառավարողների դասարանությունների եւ մշակույթային գործիչների գործելակերպի փոփոխության անհրաժեշտությանը վերաբերող, խիստ այժմեական ու կենսական է մեր երկրի ու ժողովրդի համար: Հուսով ենք, որ Բաց նամակը համադասախան արձագանքի կարժանանա դեպքային մարմինների, մշակույթային գործիչների եւ առհասարակ մեր ընթերցողների կողմից:

WDR-ը հաղորդումներ սփռեց Շառլ Ազնավուրի 95-ամյակին

ԱՆԱՐԻՏ ՀՈԿՍԵՓՅԱՆ

Վերանայի

Մայիսի 22-ին ժամը 9.40-ին արեւմտագերմանական ռադիոն՝ WDR 2-ը, հիւստակեց Ազնավուրի Տարեդարձը՝ 4 ռոդեանոց՝ Ազնավուրի երգով ու հարցազրույցներից դասառիկներով հազեցած հաղորդման շրջանակներում՝ անդրադառնալով «Երգիչ եւ երգահան» Շառլ Ազնավուրին, ինչպես վերագրել էր հաղորդումը: Տարեդարձը հիւստակեցին նաեւ WDR 5-ը՝ ժամը 9.45-ին եւ WDR 3-ը՝ ժամը 17.45-ին հաղորդման շրջանակներում: Այն, որ Գերմանիայում Ազնավուրի երգերն ունենդրում է միայն ավագ սերունդը, իսկ մի մասը նրան հիւստակեց է Շյոնդորֆֆի «Թիթեյա թմբուկ» օսկարակիր ֆիլմից, գրել էինք անցյալ հոկտեմբերին «Ազգ»-ում՝ Արսիսի մահվան առիթով հրատարակված մեր հոդվածում: Այս առումով Ազնավուրի Տարեդարձի առթիվ WDR-ի ընդգծված ուսարդությունն առավել կարեւորություն է ստանում:

2017-ին՝ 70 տարեկան կարիերայի հանրագումարը կնքվեց Հոլիվուդի Փառքի ձեմուդում՝ երկրի վրա դրոնվեց աստղը մի ար-

Հայերը սիրում են արվեստը եւ այն կիրառում Տարբեր ձեւերով : Նրանք աշխարհին ասելու դեռ շատ բան ունեն իրենց մշակույթով, որը զարգացել է՝ Հայաստանում եւ սփյուռքում այլ մշակույթների հետ հարաբերվելով: Մշակույթային փոխազդեցությունը, որտեղ էլ լինենք, անհերքելի հարստություն է բոլորի համար եւ աշխարհին բացվելու հնարավորություն:

Հայաստանի կառավարությունը որոշել է Կրթության եւ գիտության նախարարության հետ միավորել մշակույթի նախարարությունը : Մեկ նախարարությունում մշակույթը եւ կրթությունը միավորելու հարցը նոր չէ: Կառավարությունները հաճախ փորձում են ստեղծել մեկ մեծ նախարարություն՝ երիտասարդության եւ կրթության բոլոր ոլորտները վերահսկելու նպատակով, եւ երկրները, որոնք ունեն մշակույթի առանձին նախարարություն (օրինակ՝ Ֆրանսիան), շատ չեն: Իրականում, դա վատ բան չէ եւ թույլ կտա ավելի մեծ արդյունավետությամբ աշխատել եւ հասնել մասշտաբի էֆեկտի (ծախսերի կրճատման):

Այնուամենայնիվ, մեկ նախարարության հարկի սակ կրթության ու մշակույթի ոլորտների միավորման արդյունքում ծախսերի կրճատման աղագույթված հարցը վիճելի է: ➔

Պայքար քրի համար. ասիական հիմնախնդիր

ՌՎ է Չեզ զեկուցում եւ խորհուրդ տալիս, պարոն վարչապետ

էջ 4

էջ 5

ՅԱԿՈՒ ՄԻՋԱՅԷԼԵՆՆ

«Հասկանալը իրար»

Տարիներ է վեր արեւելահայերէնի վերադարձը ասանդական մեր ուղղագրութեան յաճախ միջ եղած է համազումներու, գիտատողութեան եւ գանազան դաստիարակեան եւ անդամներու ժողովներու եւ հանդիպումներու, սակայն ցարդ ոչ մէկ եզրակացութիւն, քանի որ Մեսրոպեան ուղղագրութեան դաստիարակներն ու Արեւելահայկան ուղղագրութեան կողմնակիցները անտեղիսալի կերպով հաստատմանց են իրենց տեսակէտներուն վրայ, իւրաքանչիւր իր յառաջ քաշած թէզը ակնի ճիշդ նկատելով:

Բարդ հարց է, դժուար իրագործելի, չըսելու համար՝ անիրագործելի: Սակայն եւ այնպէս, միշտ ալ փափաք եղած է, եթէ ոչ վերադարձ ասանդականին, զոնէ երկկողմանի զիջումներով միջին եզր մը գտնելու եւ առկա բարոյութիւններուն լուծում մը տալու:

Սակայն, մեծ եղաւ զարմանքս եւ ուրախութիւնս, երբ հրաւեր ստացայ ներկայ գտնուելու Հայաստանի Ամերիկեան Համալսարանի (ՀԱՀ) մէջ կազմակերպուած լսարանի մը, ուր հինգ երիտասարդուհիներ, մէկը սուրիահայ եւ չորսը հայաստանցի, «Հասկանալ իրար» վերնագրուած ծրագրով մը յիշի ներկայացնէին իրենց տեսակէտները մեր երկու ուղղագրութիւններու մերձեցման կարելուութեան գծով:

Հետաքրքրականն ու զարմանալին միայն միջը չէր, այլ նաեւ լեզուն... Հինգ երիտասարդուհիներն ալ իրենց ելոյթները կատարեցին անթերի անգլերէնով, որովհետեւ Professional Communication միջով մասնագիտացող վերին կարգի այս ուսանողուհիները այս միջը ներկայացուցած էին որդի լսարանային աշխատանք, եւ լաւագոյնը նկատուելով՝ դասախոսը առաջարկած էր համարային լսարանով մը հրապարակել գային:

ՀԱՀ-ի «Ազեան» ցուցասահին մէջ հայ եւ օտար ուսանողներ եւ կարգ մը ուսուցիչներ (ըսին, որ հրաւեր ուղարկած էին նաեւ ԿԳ նախարարին եւ Սփիւռքի նախարարին փոխարինող յայտարարութեան, սակայն չէին եկած) հետաքրքրութեամբ հետեւեցան հինգ արջիկներուն ներկայացուցած միջին հինգ հանգրուաններուն, սկսեալ հարցի յարմարութեան, խօսելով ներկա իրավիճակի մասին, ապա լուծումներ առաջարկելով, համացանցի ընծեռած դիւրութիւններէն օգտուելով (քանի որ հիմա արեւելահայերէնը արեւմտահայերէնի եւ հակառակը թարգմանող կամ վերածող ծրագիր մը արդէն առկայ է) եւ վերջապէս՝ ինչ միջոցներով ընդհանրացնել միջը եւ անհոգութեան չմասնէլ գային:

Խօսքերուն կընկերանային ցուցադրասառնի վրայ բացատրողական նկարներ եւ խօսքեր, որոնց մէջ ամենահետաքրքրականն ու իմաստալիցը 3. Թումանեանի մէկ գրութիւն-հանելուկն էր, ուր ցոյց կու տար, թէ ինչպէս շփոթ կը ստեղծեն միեւնոյն բառերուն տարբեր ուղղագրութիւնները:

- ՍԱՐԻՑ ԵՐ ԳԱԼԻՍ ՈՉԽԱՐԻ ՀՈՏԸ, ԳԱՅԼԸ ԳՆՈՒՄ ԵՐ ՀՈՏԻՆ ԸՆԴԱՌԱՋ: ՍԱՐԻՑ ԵՐ ԳԱԼԻՍ ՈՉԽԱՐԻ ՀՈՏԸ, ԳԱՅԼԸ ԳՆՈՒՄ ԵՐ ՀՈՏԻՆ ԸՆԴԱՌԱՋ: ՍԱՐԻՑ ԵՐ ԳԱԼԻՍ ՈՉԽԱՐԻ ՀՈՏԸ, ԳԱՅԼԸ ԳՆՈՒՄ ԵՐ ՀՈՏԻՆ ԸՆԴԱՌԱՋ:

Արհեստավար յարաբերութիւններու գծով անգլերէն լեզունով մասնագիտացող ուսանողուհիներ մտաւորապէս են հայերէնի երկու ճիւղերուն միջեւ ստեղծուած արհեստական կիսաթափանց դաստիարակ եւ կը փափաքին, որ այդ դաստիարակ վերանայ եւ ակնի դիւրին ըլլայ զիրար հասկնալը. չէ՞ որ իրենց ծրագրին անունն ալ «Հասկանալ իրար» է:

Այս օրերուն, երբ ամէն կողմ արեւմտահայերէնը նահանջ կ'առնի, երբ աստուծոյ կողմէ անհոգութեան եւ անտարբերութեան մասնուած է լեզուն դաժակաբար հարցը, այս ուսանողուհիներուն ըրածը իր սրէ ողջունելի է: Մաղթելի է, որ Հայաստան իր բազմաթիւ հոգերուն կողմէն օրակարգի վրայ դնէ այս հարցն ալ ու փորձէ ճիշդ մըն ալ ինք ընել արեւմտահայերէնի նահանջը կանխելու համար:

Յ 1 Որքան կարողացել են հասկանալ որո՞ւմ ենարկուածները՝ կրթութիւնն ու մշակույթը դիտարկելով են որոշեալ փոխակապակցած ոլորտներ: Մշակութային կրթութիւնն ու կրթութեան մեջ արվեստի ներկայութիւնն, ընդհանուր առմամբ, կարող են շատ օգտակար լինել երիտասարդների կրթության, աշխարհի ու նրա բազմազանության նկատմամբ զգայուն ու բաց լինելու հարցերում: Սակայն կրթությունը, լինելով դոգմաւոր եւ ակադեմիական, չի կարող ձեւավորել կամ կարգավորել մշակույթը, որը ձգտում է դուրս գալ սահմանափակումներից եւ գտնել արտահայտման ազատություն այնտեղ, ուր կարող է ունենալ փրկարար ու բարեփոխող ազդեցություն:

Ներդրումային ջանքերն առաջնահերթորեն կրթության ոլորտին ուղղվելու դարձաբայում էլ, իմ կարծիքով, ճիշտ չէ մշակույթի բյուջէն կրճատելը: Մշակույթն, իր անբողջութեան մեջ, «ծանր արդունաբերութիւն» է, հակադրեալ այնպիսի երկուն, ինչպիսին Հայաստանն է, որտեղ այն դաժակաբար է դարձել ավանդույթներով, եւ որտեղ յուրաքանչյուր երեխա ձգտում է սովորել երգել, որեւէ երաժշտական գործիք նվագել, դառնալ, բեմուն խաղալ, նկարել, բանաստեղծութիւններ գրել, ասումնաբան եւ, ինչու ոչ, երագել ռեժիսոր դառնալու մասին: Այս ավան-

Բաց նամակ Հայաստանում կրթության եւ մշակույթի հարցերի վերաբերյալ

դույթներն ու ձգտումները եկել են հեռվից եւ դիմացել ժամանակի փորձութեանը եւ եթէ այսօր ազակցութիւն չստանան, կարող են հետզհետէ վերանալ, դրսևորվել ընդհանուր սիրողական մակարդակում՝ մասնագիտորեն դարգանալու փոխարեն:

Ներկայիս որոշումներն ինձ խոցելի եւ, հակադրեալ, ոչ հստակ են թվում: Դա կարող է լինել այն դաստիարակ, որ կարգի են կառնել մեր դեկաւարների եւ արվեստի աշխարհի միջեւ, որը շարունակ ապրել ու զարգացել է՝ բնականաբար ստիպւած լինելով հաճախ գործարհի մեջ մտնել նախորդ կառավարությունների հետ: Այդպէս եւ աշխարհի բոլոր ժողովրդավարական երկրներում: Դեկաւարները փոխվում են, արվեստի գործիչները մնում են ու շարունակում իրենց աշխատանքը նույնիսկ արակարծութեան դարձումներում: Եթէ ստիպւած են անվերադարձորեն համաձայնել ամեն հաջորդող կառավարության կողմից վարվող փոփոխականության հետ, ապա միայն դրոյազանդա եւ անում, ինչն այլեւս ոչ թէ արվեստի սիրույթն է, այլ՝ սրկամտութիւն: Դա տեսնել ենք ոչ վաղ անցյալում՝ Հայաստանի անկախացումից առաջ, բայց այդ ժամակալ կար ընթացանալու ուղի, եւ խիզախ արվեստագետները կարողացան ստեղծել հետաքրքրական լեզու: Կարծես թէ այսօր այդպէս չէ, քանի որ դիմադրությունը, հնարավոր է, փոխել է ձաւբարը: Բայց ինչպէս կարելի է փոխել մտածելակերպը այսօր կարճ ժամանակահատվածում, ինչպէս կարելի է նորից սովորել ազատել այդ վարագծից ու ժեստերից, երբ սովորել ենք ձաւբարներն հարմարվելուն, եթէ չստանձնէ մեքենայություններին ու մշակական առումային:

Այս հարցը տրվում է հակադրեալ, երբ խոսքը վերաբերում է թատրոնների, կինոթատրոնների, թանգարանների, արվեստի դպրոցների գործունեությանն ուղղված համարային եւ մասնավոր ներդրումներին: Ճիշտ է, որ մեկ միլիոն բնակչութիւն ունեցող Երեւան քաղաքում 16 թատրոնական թատրոնների գոյութիւնը մշակութային մեծ, նույնիսկ շատ մեծ մղել է ներկայիս իրավիճակում: ԱՄՆ-ուրտ, նախընտրելի է քաղաքում ունենալ ավելի շատ թատրոններ, քան յոյս խանութներ, բայց նաեւ թատր է, որ այդ մշակութային վայրերը լինեն կենսունակ եւ գրավիչ, իսկ տնտեսը էլ մասշտիպ լինեն առավելագոյն թվով մարդկանց համար: Եթէ միայն թատրոնային կողմից ֆինանսավորվող այդ թատրոնները, ամեն թատրուցանում շարունակեն դաժակ իրենց թատրալներն ու խաղացանկը, ծանր բեռ կ'ունեն, եւ հակադրեալ, ոչ այնքան հետաքրքրական, որքան թվում են՝ մրցակցութեան առումով: Ինչպէս թատր է բոլոր թատրոններն ունենան մշակ-

կան դերասաններ, որոնք ի վերջոյ լալ չեն վասակում, ինչո՞ւ դաժակ խաղացանկ, երբ կան բեմադրութիւններ, որոնք ներկայացնելով՝ կարելի է թատրոնները բազմազան դարձնել եւ ընդլայնել առաջարկը: Խոսքը թատրալներին մեկ օրում իրենց թատրոններից զրկելու, որպէսզի մասին չէ, այլ, մասնագիտական օրջանակներում խորհրդակցելով, հստակ ու օգտակար փոփոխութիւններ կատարելու:

Եթէ թատրոնը հոգում է թատրոնների շնորհիւ ծախսերը, ինչպէս նաեւ տնտեսների եւ գեղարվեստական դեկաւարների աշխատակաւարները, վերջիններս կարող են առաջարկել նախագծեր ու ֆինանսավորման մեխանիզմներ ոչ միայն թատրոնական բյուջէի (նոր ստեղծագործութիւնների աջակցութեան համաձայնողութեւր, որոնք ունենալով թատրոնական ֆինանսավորում, կարող են աջակցել որոշ ստեղծագործողներին), այլ նաեւ մասնավոր մշակութային հիմնադրամների, անկախ դրոյութիւնների, մասնավոր ընկերութիւնների, բանկերի միջոցների հաւան: Պարզ է դառնում, որ մրցակցութիւնը եւ ամեն մի նոր ներկայացման արժեւորումն այլ կերպ կընկալվեն համարային եւ ոլորտի դրոյութիւնային կողմից: Դա դերասաններին հնարավորութիւն կ'տա աշխատել կոնկրետ դայանաւարներով, արժանադատալի

կյանքի համար համադասախման գումար վասակել եւ, միաժամանակ, ազատ լինել համագործակցելու երիտասարդ դրամատուրգների եւ բեմադրիչների հետ, որոնքսի վերջիններս ինքնադրստուրվեն եւ բացահայտվեն, բնականաբար, ոչ թէ արագահաս հաջողութեան ակնկալիով, այլ այն հույսով, որ հաջողութեան անիվն իրենց կողմը կ'ոյսնալի: Դրոյութիւնը չի կարող եւ դարձաւոր չէ բոլոր ծախսերն իր վրայ վերցնել, բայց կարող է աջակցել ու խրախուսել ստեղծագործողներին: Թատրոնները կարող են շահույթով աշխատել, եթէ օրջակայութիւններ կազմակերպեն մարզերում, հարեւան երկրներում եւ սփյուռքում: Դրա համար, ինչպէս կ'հնոյի դեմքում, ներկայացումները թատր է լինեն բարձրակարգ եւ արտահանման առումով ներկայանալի: Անկախ դրոյութիւնները, ինչպէս նաեւ թատրական օրջակայութիւններ կազմակերպող գործակալութիւնները թատր է հնարավորութիւն ունենան իրենց գործով զբաղվել, թատրական աջակցութիւն ստանալ դիսկրի առկայութեան դեմքում:

Եւ չեն շատ քիչ կինոարտադրութեան վերակազմակերպմանն առնչվող հարցերը՝ իմանալով, որ դա ավելի ընդլայնում ու բարդ ոլորտ է: Պարզապէս թատր է իրականութեան աչքերին նայել եւ արձանագրել, որ ներկայումս Հայաստանում ազգային կինոմաստրաֆ չկա: Բացի այդ, քանի որ կինոարտադրութեան հնարավորութիւնները շատ համեմատ են, թատրական մակարդակով կինոյի շահութեւրութիւնը կարող է չլինել կամ շատ քիչ լինել: Ավելի շատ թատր է մտածել այլ երկրների հետ համատեղ արտադրութեան մասին: Եւ անկեղծորեն հավաստում են, որ եթէ ստեղծվեն համադասախման դայանաւներ, որոնքսի այս երկուն կինոարտադրութիւնը շահութեւր լինի, դրոյութիւնը կ'ընդլայնուի ոլորտի դրոյութիւնային, անկախ դրոյութիւնների, սեխնիկական մասնագետների, ինչպէս նաեւ ռեժիսորների եւ դերասանների առջեւ՝ իրենց ձանադարի վերագտնելու համար: Բայց այստեղ էլ անհրաժեշտ է, որ թատրոնը թատր է բյուջէ հասկացնի, որոնքսի համադասախման կառուցումները կարողանան աջակցել նախագծերի իրականացմանը:

Պահանջվում է ժամանակ ու համբերութիւն, բայց նաեւ անհրաժեշտ է իմանալ, բանակցել, վերլուծել նորերի հետ, նաեւ՝ հնրերի, որոնք ունեն ստեղծագործական ու գործնական հարուս փորձ, որի զգալի մասը կարող են փոխանցել: Անհրաժեշտ է Հայաստանում մշակույթը դիտարկել որոշեալ առաջամարտիկ, որոնք մեծ հարսութիւն՝ նրան տալով զարգանալու բոլոր հնարավորութիւնները:

ԵՊՅ ռեկտոր Արամ Միմոնյանը հրաժարական սվեց

Մայիսի 23-ին տեղի ունեցած ԵՊՅ գիտնորհրդի նիստում ռեկտոր Արամ Միմոնյանը հայտարարեց, որ հրաժարական է տալու: Արամ Միմոնյանն իր հրաժարականը բացատրում է իշխանութեան իր դեմ ուղղված ճնշումներով, որը վնասում է համալսարանի բնակարանը զարգացմանը: Իր ելոյթում Միմոնյանը նշել է, որ ԵՊՅ 100-ամյակը թատրական մակարդակով չնշելը թատրական ամոթ է դառնալու մեզ համար:

WDR-ը հաղորդումներ սփռեց Շառլ Ազնաւուրի 95-ամյակին

Մահվանից երեք օր առաջ ֆրանսիական հեռուստատեսութիւնը մասնակցեց Շառլ Ազնաւուրի 95-ամյակի կոմիտէի կողմէ 2018-ի հոկտեմբերի 1-ին: Փարիզում հրաժեշտ սվեցին թատրական արտադրարար, Ֆրանսիայի երկու նախկին նախագահների կողմից ելն նաեւ ներկա նախագահ Մակրոնն ու Հայաստանի վարչապետը, արձանագրում է WDR 2-ի կայքէջը, անուրտ թատրայով նշել Հայաստանի նախագահի ներկայութեան մասին: Պոնտները Ֆրանսիայում չեն մահանում, բանաձեւեց նախագահ Մակրոնը: Բանաստեղծների երկիր Հայաստան թատրութեան համար հույս, ուրախութիւն, նաեւ՝ մարտահրաւեր էր այս բանաձեւը: Առայժմ նյութ է հաղթում ռեժիսորին: Ազնաւուրի 95-րդ տարեդարձը, երկրային հրաժեշտ մեկ տարի անց հիշատակում են Գերմանիայում: Ինչ փոյթ, որ բանաստեղծների, երաժիշտների, սեխնի կարելուութիւնն ընթրնող այս երկուն Ազնաւուրին սուկ երգիչ, երգահան են ասում:

ԱՐԱՄ ՄԱՏԱՐՅԱԼ

Բաղաձայնական վերլուծաբան

Պայքար ջրի համար. ասիական հիմնախնդիր

Երբ երկրում աղբյուր է մեկ մի- լիարդից ավել ֆաղաֆաղի, ի- հարկե առաջնահերթ է բնակ- չության աղահովումը ոչ միայն սննդամթերքով, այլև ամենա- կարևորը՝ ջրով: Ուղղակի այդ դեղինը, ինչ կարծիքով, արժե չմոռանալ նաև աշխարհի մի- լիարդավոր այլ մարդկանց մա- սին, ովքեր աղբյուր են ուրիշ ղե- տնություններում:

1990-ական թթ. ին ընկերնե- ռից մեկը իր բարեկամ-բնա- տապանների հետ մի ֆանի հա- զար կիրթներ ճանապարհ կտրեց եւ հասավ Արալ լճին: Այդ լիճը գտնվում է Ղազախստանում՝ Կենտրոնական Ասիայում: Տեսածը ցնցել էր արժանա- խումբը: Այնտեղ, որտեղ ինչ-որ ժամանակ կյանք է եղել, առաջ- ջրային լճաբերաններ, ցամաք տեսել էին միայն մերկ անապատ, իսկ ջրի փոխարեն՝ աղի անհամար լճաբերաններ: «Այստեղից է մահ- վան լճակները», ասել էին ցնցված բնապահույնները: Նրանք մի անգամ էլ գնացել են այդ վայրեր համեմատաբար վեր- ջերս եւ բոլորին ցույց են ցույց կրել հեռավորակա՞ն ու հուսադրող լուսանկարներ: Բայց այն ժա- մանակ այդ օրջանը բնապահ- տանական աղետի էր փակեցնում էր:

արդյունք է Չինաստանում կեն- սագործվող ջրային ֆաղաֆաղ- նություն:

Չինաստանը առաջին բնակ- չություն ունեցող մեծ ղեկու- թյուն է, որը սղառում է աշխար- հի ջրի լճաբերանների մոտ 30%-ը: Սակայն նույնիսկ այս ծավալ- ները անենավերջին հաշվարկ- ներով արդեն բավարար չեն: Ար- դյունում տուժում են Կենտրոնա- կան եւ Հարավային Ասիայի մի ամբողջ շարք երկրներ:

Փորձագետների կարծիքով, մեծ սարածառջանում հասու- նացող բնապահույնական ա- ղետի են հանգեցնում, առաջին հերթին, Չինաստանի ցածր ա- դյունավեց ոռոգման համա- կարգերը, ինչպես նաև արդյու- նաբերության բուռն զարգացու- մը եւ երկրում ցամաքացածու- թյունների անվերահսկելի ընդ- լայնումը:

Օրինակ, արդեն այսօր, սիե- զերական լուսանկարների վրա (որոնք արվել են արբանյակնե- ռից) Չինաստանի սարածումը դժվարությամբ կարելի է տեսնել Բահմադուրս գետի վտակնե- ռը, ինչպես նաև կենտրոնա- սիական սարածառջանի այնտեղի ջրային աղբյուրներ, որոնքից են էլի եւ Իրիս գետե- ռը: Հարկ է նշել, որ դարի սկզբին իրականացված անկախ հեռա- զոնությունները կանխատեսում էին էլի գետի հոսանքի նվազե- ցում մոտակա 30 տարում ավելի քան 40%-ով, իսկ Իրիս գետում ջրի մակարդակը արդեն այժմ նորմայից ցածր է 43%-ով: Մոտ աղապայում սարածառջանի այնտեղի խոռոչ ջրամբարներ, որոնքից են Բալխաս եւ Ջայսան լճերը, ուր լցվում են այդ ջրային հոսքերը, անկա- կած, կարժանանան վերոհի-

ջալ Արալ լճի ցավալի ճակա- սագրին:

Հասուն սազմադ է առաջաց- նում Ռուսաստանի Դաշնության արեւելյան օրջաններում առկա ջրային իրավիճակը, ուր Չինաս- տանի հիդրոտեխնիկական գոր- ծունեության արդյունքում հաս- նում է լճաբերանների ջրային ծա- վալների սարսափեցնող չնչին մասը, ինչի արդյունքում էլ տեղի է ունենում նավագնացության ջրանցքների չորացում, փոքր- նում են ձկնորսության ծավալ- ները, ինչպես նաև արձանագր- վել է անապատացման գործըն- թաց որոշ ռուսաստանյան մար- ջերում: Իրավիճակը թե՛ ժամանակ է նրանով, որ ջրի այն մասը, որն, այնուամենայնիվ, հասնում է Չինաստանին հարակից երկ- րներ, ծայրահեղ աղտոտված է եւ ղարուակում է նավթամթերքնե- ռի եւ գյուղատնտեսական գործու- նեության զանազան թափոն- ներ: Իր հողվածներից մեկում Սիբիրյան դաշնային համալ- ռանի մոլո՛՛տոնը նշում է. «Իրիս գետի ստորին հատվա- ծում հոսքի նվազեցումն արդեն հիմնախնդիրներ է առաջացրել Օմսկի, Կուրգանի եւ Տյումենի մարզերի նավագնացության եւ ջրամատակարարման համար: Գետի աղտոտվածությունն իր հերթին ավերիչ ազդեցություն ունի Օբ գետի հիդրոէներգետիկ վերականգնման վրա: Ամուր գե- տի վրա մի օրվա 7ԷԿ-երի կա- ռուցման չինական ծրագրերի ի- րականացման եւ ամուրյան հոս- քի մեծ մասի ուղղման դեղինում

դեղի ԶԺԴ ներքին օրջաններ (նրանց կարիքների համար), այդ սահմանադրված գեղը շուտով կկարողանա փայլելով անցնել նույնիսկ հավը, այնինչ ժամա- նակակից արդյունաբերությունն ու էներգետիկական շարունակում են ղարուակել ջրի ամուրյան ահ- ռելի ծավալներ»:

Ներկայումս հիմնական խնդիրն այն է, որ Չինաստանը չի ուզում միջազգային օգնու- մների գնալ ջրի հարցը կարգավոր- ելու համար: Ջրային հիմ- նախնդիրները բազմիցս դրվել են ֆնանսական ամենաբարձր միջազգային բանակցություննե- րում: Սակայն չինական կող- մը առայժմ գերադասում է լռել կամ չստանալու թալ դրամ: Օրի- նակ, մինչ այսօր ստորագրված չեն մի օրվա միջազգային հա- մաձայնագրեր, որոնցից ամե- նակարևորն են Կոնվենցիանե- ռը միջազգային ջրահոսքերի ոչ նավագնացային ձեռքի օգա- գործման իրավունքի եւ մեծա- սահմանային ջրահոսքերի եւ միջազգային լճերի օգագործ- ման մասին: Առանց այդ հիմ- նարար փաստաթղթերի չինա- կան կողմը, փաստորեն, ազատ է անսահմանափակ սնորհել ջրային ռեսուրսները:

Եթե այսպես Չինաստանը շարունակի օգագործել ջուրը, հաշվի չնստելով իր հարեակնե- ռի կարիքների հետ, աղա բնա- տապանական աղետի սղառ- նալիքը եվրասիական մայրցա- մափի համար արեւ-արեւ ավե- լի իրական կղառնա:

«Միացյալ եւ անկախ Հայաստանի մասին» իրավական ակտեր

9 Եզրակացություններ
1. Անկախ եւ Միացյալ Հայաս- տանի մասին ակտեր հայկական հողերի վե- րամիավորման եւ հայ ժողովրդի դարավոր իղձերի իրականացման առումով կարևոր իրավական փաստաթուղթ է:
2. Միջազգային ընդունված իրավամոր- մերին համադասարան ճի իրականու- թյունները փորձում էին հայոց ղեկավա- նության վերակերտումն իրականացնել տե- ղաբնիկ հայ ժողովրդի ղաձմական հայրե- նիքում՝ Արեւելյան եւ Արեւմտյան միասնա- կանացած Հայաստանում:
3. Տարբեր ֆաղաֆաղ ուժեր հայտարա- րությունն ընդունեցին ոչ միակերտ, որը հասկանալիության դրսերում էր: Այն կուսակցությունների միջեւ հակասու- թյունների խորացման աղիք դարձավ եւ կոալիցիոն կառավարությունը կազմա- լուծվեց:
4. Ստեղծված ոչ ցանկալի իրավիճակի համար ղաձաստանացիության իրենց բաժինն ունեին բոլոր ֆաղաֆաղ ուժերը եւ գործիչները, մյուսներից առավել՝ կոա- լիցիոն կառավարության մեջ մտնող ազդե- ցիկ ֆաղաֆաղ ուժերը:
5. Ազգային ղաձափրկության դեկա- վար Պ. Նուբարը, որդես արեւմտահայերի ներկայացուցիչ, դեկավարվելով նաեւ անձնական շարժառիթներով, միտք չէ, որ ազգային խնդիրների լուծման հարցում կառուցողական մոտեցում էր ցուցաբեր- րում, հաձախ դրսերում էր ոչ իրատեսա- կան գործելաձեւեր, որոնք ֆաղաֆաղ ղո- մանսիզմի, հայաստանյան վիճակի մա- սին իրական ղաձկերացումներ չունենա- լու եւ «կուձսն ինչ գիտի ֆաղցն ինչ է»-ի հե- տեւանք էին:
6. Միացյալ Հայաստանի մասին հայտա- րության ընդունման ժամանակ ճի-ն ճա- նաչված չէր այն տերությունների կողմից, ո-

րոնց սակայն հայ գործիչները Հայաստանի դաձնակիցներ էին համարում:
7. Հայ ժողովրդի իրավունքների աղա- հովման համար անհրաձեւոտ ռեսուրսներ չկային եւ 28-ի ակտն այդպես էլ մնաց թղ- թի վրա, չունեցավ էական ֆաղաֆաղ հե- տեւանք: Սակայն դա նորակերտ հայոց ղե- տակաձության իրավաֆաղաֆաղ անուղ- դակի ղաձաստանն էր 387, 591, 1555, 1639 թթ.-երի աղորդին ակտերի: Ակտեր, ո- ղոնց կողմերը ուժի դիրքերը մասերի էին բաձանել Հայաստանն ու հայ ժողովրդին:
8. Մեծ տերություններն ակտը «չնկաձե- ցին», իսկ մայիսի 28-ից հետո հայ ֆաղա- ֆաղ ուժերի եւ գործիչների միջեւ սրված հարաբերությունները վերաձվեցին ֆաղա- ֆաղ «զվաձոցի», որից յուրաֆանչյուրը փորձում էր իր օգուձը ֆաղել:
9. Մայիսի 28-ի ակտը թեւեւ մնաց թղթի վրա, սակայն բարոյաձոգեբանական եւ ի- րավական մայխաղեր ու նեցուկ դարձավ հաջորդ սերունդների համար: Դարձավ ու- ղերձ ու ղաձագան, որն սկսեց առարկայանալ Արցախյան շարձումով եւ կունենա իր հաղ- թարձակը նաեւ աղազայում:
5.01.-20.05.2019
1) Հակոբյան Ա., Հայաստանի խորհրդարա- նը եւ ֆաղաֆաղ կուսակցությունները (1918-1920 թթ.), Ե., 2005, էջ 198-199:
2) Հայ ժողովրդի մեջ հասկանալիության ու դրանից բխող ղաղաֆարական երկֆերդ- ված լինելու հիմնախնդրի մասին մանրամասն տեն Հայրաղեսյան Կ., Հասկանալիության հարթախարձան հիմնախնդիրը Հայաստանի Հանրաղեսությունում, «Վէմ» համահայկա- կան հանդես թիվ 4(64), հոկտեմբեր-դեկտեմ- բեր, 2018, էջ 164-209
3) Տեն ՀԱԱ, ֆ.200, գ.1, գ.35, թ.116:
4) Տեն ՀԱԱ, ֆ. 200, գ. 1, գ. 210, թ. 25: Իմնագիր:

Հայազգի Լորդ Դարզիի միջամտությամբ ազատ են արձակվել Ռոյթերի լրագրողները

Ռոյթեր լրագրական գոր- ծակալության երկու աշխա- տակիցներ՝ Վա Լոուս եւ Զիո Սո Ուն մայիսի 7-ին Միան- մարում (Բիրմա) ազատ են արձակվել՝ կառավարական մարմինների հետ անգլիացի հայազգի բժիշկ լորդ Արա Դարզիի երկար ամիսների բանակցությունների ար- դյունում, տեղեկացնում է «Արմինյն Միոռ-Սիտեթեթթթ» շաբաթաթերթը:
«Ուրախ եմ, որ հաջողվեց ազատել նրանց: Սա ցույց է ցույց, որ երկխոսությունը, բանակցությունները նողասուձ են լուծելու նույնիսկ ամե- նաբարդ ձգտաձամերը: Շնորհակալ եմ բոլոր նրանց, ովքեր ինձ հետ ղայրաբե- ցին հասնելու այս արդյունքին: Բա- նակցություններն այսուհետ տեսք է ուղղված լինեն տեւական խաղաղու- թյուն հաստատելուն Ռախինում, ո- ղոնցից հնարավոր լինի հազարավոր ֆախսականների վերաղարձը դեղի իրենց օջախները: Դա կարտուր է Միան- մարի համար, որտեղ ժողովուրդը միաս- նաբար տեսք է կառուցի իր աղազան», նշել է այս առթիվ ղորձ. Դարզին, որ 2012 թվից մարդաֆիրական հիմունք- ներով աշխատել է Միանմարում, հաս- կաղես 3անգունում:

Ռոյթերի երկու լրագրողները 2017-ի դեկտեմբերին ձերբակալվելուց առաջ հետաձնում էին բուրդիստների եւ անվ- տանգության գորերի կողմից Ռոհինյա- յում 10 մահուձեղականների սղանության գործը, որի համար արձանագել էին ղու- լիցերյան մրցանակի: Նրանք յոթ տարվա բանտարկության էին դասաղարսվել, ա- ռաջացնելով մարդու իրավունքի ղաձս- ղան կազմակերողությունների ղայրույթը: 500-ից ավելի օրեր բանտում անցկացնե- լուց հետո նրանք 6500 ուրիձերի հետ հա- մաներման էին արձանագել մայխազա- հական հրամանագրով: ՄԱԿ-ի գնա- հասնամբ 2017-ի օգոստոյան իրաղար- ձությունների հետեւանում ավելի ֆան 730 հազար մարդ Ռոհինյաից ֆախսել էր Բանգլադեշ: Տ.Օ.

Ընորհավորում ենք

ՈԱԿ եւ ԹՄՍ բազմարդյուն գործիչ, հրաղարակաղիր, ղաձմագիր, «Պայքար» շաբաթաթերթի խմբաղիր Հակոբ Վարդիվաղյանը (Նյու Յորկ-Նյու Ջեր- սի) մայիսի 22-ին դարձավ 70 տարեկան:
ՈԱԿ Կենտրոնական վարչությունն ու «Ազգ» թերթի խմբաղությունը ջերմորեն շնորհավորում են սիրելի հոբելյարի 70-ամյակը եւ առողջության հետ մաղթում բեղմնավոր աշխատանքի նորանոր տասնամյակներ:

ՀՈՎԻԿ ԱՅՅԱՆ

Ո՞վ է Ձեզ զեկուցում եւ խորհուրդ տալիս, դարձն վարչապետ

Չգիտեմ ով, բայց վարչապետին զեկուցել են, թե Հայաստանում եւ Արցախում նախկին ռեժիմի մտերմացուները կան, որոնք իրենց մթազանծ ուղեղներում փայլեցրել են ազգադավ մի ծրագիր: Այն է՝ դավադիր դառնալով հրահրել Արցախի հետ, որոնք հոդեր հանձնել թեմանուն եւ հողատիրության մեղքը բարդել Հայաստանի մահաբեր իշխանության վրա, որը, ինչպես Լեւոն Պապիկյանը, չի ունում, չի փնում եւ գիտեցուցրու հայ ժողովրդի մասին է մտածում: Իսկ մինչ այդ, ըստ վարչապետի սվալների, նույն այդ արյունառեւծները լարվածություն են սերմանում Հայաստանի եւ Արցախի ժողովուրդների միջև, ուժադրություն՝ ժողովուրդների վարչապետն այդպես ասացինչից եզրակացնում են, որ ըստ վարչապետի՝ ժողովուրդը հոգավակի է, նկատի ունեն՝ Հայաստանի եւ Արցախի:

Չգիտեմ նաեւ, թե արդյո՞ք այն մարդը, որը վարչապետին նման բաներ է զեկուցել, սվե՛լ է արդյո՞ք Փաշինյանին այդ մարդկանց անունները: Ամեն դեպքում՝ Փաշինյանը որեւէ անուն չի նշեցրեց: Իսկ դա կարելու է, քանի որ Հայաստանի վարչապետը, մայիսի 20-ին հաղորդում է սվե՛լ ղեկավար դավաճանության մասին, փաստորեն, առանց ասելու, թե դավաճանները կոնկրետ ովքեր են: Օրինակ, Արցախի նախագահը հայտարարել է, որ իմը Արցախում նման ուժեր չի ճանաչում, իսկ

թեք Արցախի նախագահը հայկական երկրորդ դասարանում նման ուժեր չի ճանաչում, ուրեմն Արցախում նման ուժեր չկան: Ավելին, Հայաստանի դաշնայինության նախարարը հայտարարեց, որ նոր Հայաստանում դավաճանական գործողություններ հնարավոր չէ անել: Եւ ուրեմն՝ ես ուզում եմ նայել այն մարդու աչքերին, որը Հայաստանի վարչապետին զեկուցել է մի բան, ինչի մասին Արցախի նախագահը տեղյակ չէ, Հայաստանի դաշնայինության նախարարն էլ բացառում է: Չեմ բացառում, որ նույն այդ խորհրդական-օգնականն է Փաշինյանին հուժեղ, որ Հայաստանի եւ Արցախի ժողովուրդի մասին խոսելիս՝ ան-

դաման մեծ է ժողովուրդ բարեկամակիցները: Դե այսինքն Հայաստան իր ժողովուրդն ունի, Արցախը՝ իր, ուժադրություն՝ դաշնայինը չէ, նախագահը չէ, ժողովուրդը: Սա նշանակում է, որ երբ հանդիպեմ, օրինակ՝ Արարաշի եւ Վայոց Ձորի մարզապետները, Վայոց Ձորի մարզապետը կարող է հայտարարել, որ իմը բացառում է որեւէ լարում Վայոց Ձորի եւ Արարաշի եղբայրական ժողովուրդների միջև: Դեռ գործը կհասնի Երեւանի վարչական շրջաններին, երբ դրանց ղեկավարները, ենթադրեմք՝ Մալաթիա-Սեբաստիայի ժողովրդի անունից եղբայրական ողջույն կողմնակից ժողովրդին, օրինակ՝ ամռան շոգը համատեղ ջանքերով դիմակայելու համար:

Անկեղծ ասած՝ Հայաստանի եւ Արցախի ժողովուրդներ՝ վարչապետական ձեռնարկները ես կհամարեի Փաշինյանի սեփական գրողի վրիպակ կամ կոմիս սխալ, եթե չնկատեի, որ սա դեռ սակայն փողափակություն է: Բանն այն է, որ բոլորովին վերջերս Հայաստանի արտաքին գործերի նախարարի նախկին տեղակալ, ՀՀ ԱԾ արտաքին հարաբերությունների մեծական հանձնաժողովի նախագահ (խորհրդարանական դիվանագիտության ղեկավար) 29-ամյա Ռուբեն Կարապետի Ռուբինյանը եւս հայտարարեց, որ Հայաստանում եւ Արցախում թեկուզ եղբայրական, բայց երկու տարբեր ժողովուրդներ են աղյուսում:

Ի՞նչ է ուրեմն ստացվում: Վարչապետ Փաշինյանը հետեւողականորեն դիմում է, որ Արարաշի հարցը լուծողը իմը չէ, այլ ժողովուրդն է: Նույն Փաշինյանը, սակայն, շեշտում է, որ Հայաստանը եւ Արցախը մեկ ժողովուրդ չունեն: Եւ ուրեմն՝ Հայաստանի վարչապետը ո՞ր ժողովրդին նկատի ունի՝ որդես հարց լուծող, եթե Հայաստանի, ապա ի՞նչ իրավունքով է մեկ ժողովուրդ լուծելու բոլորովին ուրիշ ժողովրդի հարցը, եթե Արցախի, ապա ի՞նչ իրավունքով է Հայաստանի վարչապետը հանդես գալիս այլ ժողովրդի անունից, որը, ինչպես իմն է բազմիցս ասել՝ իրեն մանդատ չի

սվել՝ իր անունից բանակցելու: Լավ, դուր չգիտեմ, թե ինչո՞ւ է լիբանանյան, ապա եւ ամերիկյան ժողովրդի մասնիկ Մոնթե Մելոնյանը եկել ու զոհվել հանուն ուրիշ ժողովրդի, չգիտեմ, թե ինչո՞ւ են մեր՝ հայաստանյան ժողովրդի բազմաթիվ որդիներ, այդ թվում, ի դեպ, Փաշինյանի որդին, գնում եւ ծառայում այլ ժողովրդի բանակում, չգիտեմ, թե Հայաստանի վարչապետն ու Հայաստանի այսօրվա իշխանության որեւէ ներկայացուցիչ երբեւէ տեսել են Արցախի փողափակ անձնագիր, կա՞մ նման բան... Ոչ թե նույնիսկ ցավալի է, այլ սարսափելի է այն, որ մեզ կիսում են՝ սեւերի ու սոփակների, դուխովների ու խելովների, զոմբիների ու մադոնների... հայերի ու դարաբաղցիների՝ կասկածելի ծրագրով: Եւ ուրեմն՝ բոլոր նրանք, որոնց կարծիքով հայ ժողովրդի մի հասկած սեւ է, մյուսը՝ սոփակ, մի հասկած դարաբաղցի է, մյուսը՝ հայ, կամ մոլորված են, ինչը սարսափելի չէ, կամ էլ դավաճան են, ինչը սարսափելի է: Ես հավատում եմ Հայաստանի դաշնայինության նախարարին, որովհետեւ զինվորական մարդիկ չեն խաբում: Չոքեմք է խաբեմ: Քանի որ նրանց չհավատարմություն է չվստահելը դավաճանություն է:

Դուխով... եւ խելով:

այդը՝ Մարութ Դուրզարյանը (1886-1974), ծնվել է Կարսում, բազմազգակ աղբառ ընտանիքում: Չնայած իրենց վիճակին՝ զիջելի հանդեպ ձգտումը, համառությունն ու աշխատասիրությունը Մարութին թույլ սվեցին լավ կրթություն ստանալ եւ Կարսում որդես ուսուցիչ աշխատել: Նա բարեկամական հարաբերություններ է ունեցել ժամանակի մտավորականներից Եստերի, մասնավորապես Ավ. Իսահակյանի, Աթաբեկ Խնկոյանի, Հայրապետ Հայրապետյանի, Խաժակ Գյուլնազարյանի հետ: Իսկ Ե. Չարեւնի «Երկիր Նաիրի» վեպի առանցքային դեմքերից մեկը՝ Մարութն, հենց իմն է:

Սուրեն Մարութի Դուրզարյանի 100 ամյակին

Սուրենը սովորում էր Կոնստանդուպոլսի անվան հայկական դպրոցում: Եզրգիտ գիտությունների նկատմամբ նրա ընդունակությունները առավել վառ արտահայտվեցին բարձր դասարաններում, իսկ գնացող ուղեւորությունը (այն ժամանակների համար հազվադեպ իրադարձություն) երազամի ծնեց՝ դառնալ ինժեներ-ուղեւորաբար եւ կառուցել երկաթուղային ճանապարհներ, կամուրջներ, թունելներ: Այդպես հասունացավ ցանկությունը՝ ընդունվել Թբիլիսիի ճանապարհային հաղորդակցության Անդրկովկասյան ինստիտուտ:

Սուրենը սովորում էր Կոնստանդուպոլսի անվան հայկական դպրոցում: Եզրգիտ գիտությունների նկատմամբ նրա ընդունակությունները առավել վառ արտահայտվեցին բարձր դասարաններում, իսկ գնացող ուղեւորությունը (այն ժամանակների համար հազվադեպ իրադարձություն) երազամի ծնեց՝ դառնալ ինժեներ-ուղեւորաբար եւ կառուցել երկաթուղային ճանապարհներ, կամուրջներ, թունելներ: Այդպես հասունացավ ցանկությունը՝ ընդունվել Թբիլիսիի ճանապարհային հաղորդակցության Անդրկովկասյան ինստիտուտ:

Իր մասնագիտության մեջ կատարելագործվելու ցանկությունը Մարութին տարավ Ռուսաստան:

Որոն ժամանակ անց Մարութն վերադառնում է իր դասական հայրենիք՝ Հայաստան, Երեւան, որտեղ զբաղվում է հեղափոխական գործունեությամբ՝ միաժամանակ աշխատելով գյուղական դպրոցների տեսուչ, ուսուցիչ:

Մարութ Դուրզարյանը ՀԽՍՀ վասակավոր ուսուցիչ էր, ազգային նախադրոցական եւ կրտսեր տարիքի կրթության հիմնադիրներից: Պարզեասրվել է Խ. Աբովյանի անվան մեղալով՝ երիտասարդ սերնդի ազգային կրթության եւ դաստիարակության գործում ունեցած անժխտելի ավանդի համար: Աշխատել է որդես ուսուցիչ, դասախոս, տեսուչ, դասավանդել է Երեւանի մանկավարժական ինստիտուտում (այժմ՝ համալսարան):

Երրորդ կուրսում Սուրենին թույլատրեցին փոխադրվել ռուսական բաժին, որտեղ միաժամանակ վրացական բաժնից տեղափոխվել էր երիտասարդ վրացուհի Ելենա Վաչնաձե, որը մի քանի տարի անց դարձավ նրա կինը:

Պատերազմի առաջին օրերից Սուրենը հենց զինահավաքից գորակցվեց բանակ եւ մինչեւ հաղթական ավարտը կռվեց Ուկրաինայի, ապա Սալոնիկի եւ Մեծբայթյան ճակատների Ինժեներական գործերում: Պատերազմի սկզբում թեմանու գնդակոծությունների ներքո գնվող ինժեներական գործերի սակավոր-դասարանները զոկասները հարձակվող զորքերի հետեւից վերջինն էր հեռանում՝ ակամադաստելով կարելու օբյեկտներ, դաշտեր, ճանապարհներ, դասարաններ, թունելներ: Գետաբայթյան, երբ դասարանի անվիլը թեփվեց դեպի արեւմուտք, նույն ինժեներական ջոկասները հարձակվող զորքերի առաջադաս գործակալների հետ առաջինն էին շարժվում՝ վերականգնելով ճանապարհներ, հավաքելով ժամանակավոր կամուրջներ եւ գետանցումներ:

Սուրենը սովորում էր Կոնստանդուպոլսի անվան հայկական դպրոցում: Եզրգիտ գիտությունների նկատմամբ նրա ընդունակությունները առավել վառ արտահայտվեցին բարձր դասարաններում, իսկ գնացող ուղեւորությունը (այն ժամանակների համար հազվադեպ իրադարձություն) երազամի ծնեց՝ դառնալ ինժեներ-ուղեւորաբար եւ կառուցել երկաթուղային ճանապարհներ, կամուրջներ, թունելներ: Այդպես հասունացավ ցանկությունը՝ ընդունվել Թբիլիսիի ճանապարհային հաղորդակցության Անդրկովկասյան ինստիտուտ:

Սուրեն Դուրզարյանը եղել է Երեւանի մեջ, ենթարկվել է կոնսուլգիայի, ընդունվել է կուսակցության Երբեք, անցել է ողջ դասարանը սկզբից մինչեւ

Սուրեն Դուրզարյանի նախաձեռնությամբ Երեւանի դոկտերինիկական ինստիտուտում ստեղծվեց երեկոյան եւ հեռակա ուսուցմամբ ֆակուլտետ, որի առաջին ղեկավարն էլ եղավ իմը: Ընդունվելով համառեղել գիտամանկավարժական գործունեությունը Պոլիտեխնիկական ինստիտուտի Տեսական մեխանիկայի եւ Նյութերի դիմադրության ամբիոններում, 1961 թվականից Դուրզարյանն աշխատեց իմն ուսուցիչի պաշտոնում, այնուհետեւ թաղանթների եւ սալիկների բաժնի վարիչի դաստններում, իսկ 1984 թվականից զբաղեցնում է Մեխանիկայի ինստիտուտի սՏՈՒՄի դաստնը:

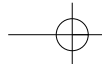
1972թ. Ս. Մ. Դուրզարյանի ղեկավարությամբ նախագծվել է Բյուրականի աստղադիտարանի գմբեթը, որը գործում է մինչեւ այսօր: Այդ աշխատանքի համար Դուրզարյանն արժանացել է «Պատվո նշան» շքանշանի:

Ս. Մ. Դուրզարյանն իրականացրել է Երեւանի մարզահամերգային համալիրի (հետագայում՝ Կ.Ս.Արեմիրճյանի անվան) շինարարության ժեխնիկական հսկողությունը:

1973թ. Սուրեն Մարութի Դուրզարյանը Լեւոնգրադում դաստնանել է դոկտորական դիտերադաս: Նա դոկտոր էր, գիտական բազմաթիվ հոդվածների հեղինակ, այդ թվում՝ մենագրությունների, հեղինակային վկայությունների, ուսումնական ձեռնարկների: Դուրզարյանի հետազոտությունների ոլորտը վերաբերում է օրթոթոմ մարմինների ջերմահաղորդականության, ջերմագայուն անիզոտրոպ թաղանթների եւ սալիկ ջերմաառաձգականության եւ կայունության հարցերին:

Սուրեն Մարութի Դուրզարյանը մահացել է 1990թ. ապրիլի 12-ին Մոսկվայում, թաղված է Երեւանում:

Սուրեն Դուրզարյանն ունի երեք դուստր, 4 թոռ, 5 ծոռ:

Թուրքական վայրագություն Երբեմնի հունաբնակ Էգեյան կղզում

Խոսքը Դարդանեյի նեղուցի հարավում գտնվող Իմբրոս կղզու մասին է: Այս կղզին հայտնի է դեռևս նախահելենական ժամանակներից: Դրա մասին «Իլիականում» հիշատակվել է Դոմեոսը: XV դարի կեսերին Իմբրոսն անցնում է Օսմանյան սիրադեմության օտարերկրացիների և կոչվում է Իմրոզ, որը կղզու բուն անվան արվարձանը թուրքական սարքերակն է: Թուրքիայի Հանրապետության Եգեյան ծովում բազմաթիվ սեղանունների թվում վերանվանվում է նաև Իմրոզը եւ սահմանը թուրքական Գյոյեզեղա անունը, որը թարգմանվում է «կաղնուտակ կղզի»:

Անվանումի թուրքացմանը զուգընթաց թուրքացում է նաև Չանսաֆալե նահանգի

նահանգում է հայտնաբերվել Գյոյեզեղայի հույն բնակիչ Ջաֆիր Փինարին: Կառված են եղել 86 ամյա զառանյալ ծերունու ձեռքերն ու ոտները: Դիակը հայտնաբերել է այդ մասին ահազանգել է հանգուցյալի հարեանուհին: Դեղի առնչությամբ հաուրցվել է ֆրեական գործ, ձեռքակալվել է մեկ կասկածյալ, եւ երեք հետախուզման մեջ են: Ժամդարմերի հանգուցյալի աշունը սեղանիսել է Բուրսայի դիախեռնարան: «Գեյեզեղ գյուղում» սեղեկացմամբ այս դաժան սղանությանն արձագանքել է «Հունական հիմնադրամների միության» նախագահ **Լաֆի Վինգազը**, մասնագետը: «Իմանալով դժբախտ դասահարի

վարչական սարածիւմ ընդգրկված Գյոյեզեղայի բնակչությունը: Մինչև 60-ական թթ. կղզում մեծամասնություն են կազմել հույները: 1960 թ. մարդահամարի արդյունքով Գյոյեզեղայում բնակվել է 5487 հույն եւ 289 թուրք: Ըստ 2007-ի մարդահամարի, բնակչության ընդհանուր թիվը եղել է 8672, իսկ 2009-ին արդեն հույների թիվը նվազել է հասել է շուրջ 300-ի:

Ինչ վերաբերում է վայրագությանը, ապա այդ մասին մայիսի 14-ի համարում սեղեկացրել է «Գեյեզեղ գյուղում» թերթը, որի հրատարակումը նույն օրը սեղանիսել է Կ. Պոլսո «Հայթեր» կայքէջում: Տեղեկության համաձայն, իր սանը մահացած վի-

մասին, իսկույն հիշեցի այն հայտնի առատեղը, թե հույները հարուս են, լինի փող ու ոսկի ունեն: Պե՛տ է վերջ սրվի այս կարգի մտավարժությունների»: Այլ կերպ թուրք հրոսակը կամ հրոսակները 86 ամյա ծերունուն սղանել են հույն լինելու համար, քանի որ հույները, ըստ թուրքական համոզման, հարուս են, հետաքրքիր է լինի նրանց եւ փողը եւ ոսկին: Այսպես հարց է ծագում, իսկ ի՞նչ ունեն թուրքերը: Նրանք էլ հարուս են կողողեցելու համար, որը գալիս է ֆոզկուրական անցյալից եւ կենսակերպից է դարձել նրանց համար:

Վ. Չ.

ԱՄՆ պահանջում է հրաժարվել c-400 համակարգերից

Դրա համար Թուրքիային երկու շաբաթ ժամանակ է սկսել

Միացյալ Նահանգները Թուրքիային մոտ 2 շաբաթ ժամանակ է սկսել, որ վերջնականապես կողմնորոշվի ռուսական c-400 հակաօդային դաժանական համակարգերի ձեռքբերման առնչությամբ Ռուսաստանի հետ ստորագրած համաձայնագրի հարցում: Երեկ այդ մասին սեղեկացրել է ամերիկյան CNBC հեռուստատեսությունը, առանց նշելու սեղեկության աղբյուրների անունները: Թուրքական լրատվամիջոցները իսկույն արձագանքեցին սեղեկությանը, որոնց անմիջապես միացավ նաև նախագահ Ռեջեփ Թայյիփ Էրդողանը:

Ամերիկյան հեռուստատեսությունը մասնագետ է, որ c-400 համակարգերի վերաբերյալ Ռուսաստանի հետ կնքված համաձայնագրին հավասարի մնալու դեպքում Թուրքիան ենթարկվելու է դաժանիչների: Ըստ հեռուստատեսության՝ եթե Թուրքիան մինչև հունիս ամսվա առաջին շաբաթվա վերջը չհայտարարի Ռուսաստանի հետ կնքված համաձայնագիրն ու ռուսական c-400 համակարգերի փոխարեն ԱՄՆ-ից չզգնի «Patriot» համակարգեր, ապա ստիպված է լինելու դուրս մղվել F-34 ռազմական օդանավերի ծրագրից, դառնալու է ամերիկյան դաժանիչների թիրախ, բախվելով ՆԱՏՕ-ի բուռն հակադեմոստրացիան:

CNBC հեռուստատեսությանը իրազեկող աղբյուրները նշել են, որ բացառվում է Թուրքիային սրամարտական երկաթաթափ ժամկետի երկարացումը՝ եւ դա ԱՄՆ-ի դեմոստրացիայի վերջին նախագրուցումն է: Վերջիններիս հավելելու նկատառումով դեմոստրացիայի դաժանական ամերիկյան հեռուստատեսությանն ասել է. «Հարկ են համարում ընդգծել, որ c-400 համակարգեր գնելու հետեւում են խիստ բացասական են լինելու Թուրքիայի համար»:

Ինչ վերաբերում է նախագահ **Էրդողանին**, ապա նա էլ, արձագանքելով CNBC հեռուստատեսությանը, մասնավորապես ասել է. «Մենք c-400 համակարգերի հարցում հետաքրքիր ենք լինելու խիստ բացասական: Այս համակարգերը մեզ Ռուսաստանը իսկապես վճարման ցած համար դաժաններով է սրամարտում: Մենք դեռ c-400 համակարգերը ձեռք բերելուց հետո մտածում ենք Ռուսաստանի հետ c-500 համակարգերի համատեղ արտադրություն սկսելու մասին:

Տեղեկությունը ֆաղել ենք BBC-ի թուրքական ծառայության կայքէջից:

Վ. ՉԱՐԵՅԱՆ

Սեւանի հիդրոէլեկտրակայան- 70

Սեւանի հիդրոէլեկտրակայանի շինարարությունը սկսվել է 1940 թվականին: Երկրորդ համաշխարհային պատերազմը ժամանակավորապես դադարեցրեց նրա շինարարությունը: Շահագործման է հանձնվել 1949թ: Կայանային շինարարության կանոնադրված են 34,2 ՄՎս գունարային հզորությամբ, 60 մ հաստակային ճեղքով, 70 մ/վրկ ջրի ծախսով գործող երկու հիդրոագրեզաններ:

Սեւան ՅԷԿ-ը՝ Կասկադի առաջին աստիճանն է, որն իրականացնում է Սեւանա լճից ջրառ: Գոյություն ունի առափնյա ջրընդունիչ կայանը, որն ունի ձկների դաժանության համակարգ: ՅԷԿ-ի ստորգեցնյա շինարարության ժամանակահատվածում վրա: Ծեմնում սեղանակալված են երկու ագրեզաններ: Յուրաքանչյուր ագրեզանի նախագծային հզորությունը կազմում է 17.0 ՄՎս: Սեւանա լճի ջրի մակարդակի՝ 18 մետր նվազելու հետեւում հիդրոագրեզանի անվանական հզորությունը կազմում է 12.0 ՄՎս: Գունարային հզորությունը կազմում է 24 ՄՎս:

Կայանի սարեկան արտադրականությունը կարող է կազմել մոտ՝ 15 միլիոն կՎժժ: Սեւանի ՅԷԿ-ի հիդրոագրեզաններն ավտոմատացված են:

Սեւան-ՅԷԿ-ը կասկադը կազմված է 7 ՅԷԿ-երից, 565 ՄՎս գունարային հզորու-

թյամբ: Նրանց շինարարությունը սեւել է ավելի քան 30 տարի: Կառուցվել է 1930-1965 թվականների ընթացքում: Սեւան-ՅԷԿ-ը կասկադը ունի կարելու նշանակություն մեր երկրի էներգետիկ համակարգի համար:

Ներկայումս կասկադը համարվում է «Միջազգային էներգետիկ կորորացիա» ՓԲԸ-ի սեփականությունը: Սեւան-ՅԷԿ-ը կասկադի ՅԷԿ-երը 2016թ-ից 2017թ-ին՝ ավելի քան 466 միլիոն կՎժժ էլեկտրաէներգիա: Այսօր էներգիա ջերմային էլեկտրակայաններում արտադրելու դեպքում սարեկան կծախսվեր ավելի քան 120 հազար տոննա վառելիք, շրջակա միջավայր կարսանեցվեին ազոտի եւ ծծմբի օսիդներ, այլ թունավոր նյութեր:

Սեւանի **ԳԱԳԻՎՅԱՆ** Տայիական էներգետիկական ակադեմիայի հիմնադիր նախագահ, Տեխնիկական գիտությունների թեկնածու

ՀՈՍՏՈՒՆ ԼՐԱՏՈՍ

Չինաստանյոզների աշխատավարձը կբարձրանա

Մայիսի 23-ին սեղի ունեցած կառավարության նիստի ժամանակ ընդունվել է ՊՆ նախարար Դավիթ Տոնոյանի նախագիծը՝ Չինաստանյոզների աշխատավարձը բարձրացնելու վերաբերյալ: Աշխատավարձը կբարձրանա 10 տոկոսով եւ ցածրից ու ցածրից մոտ կորստերով նույն կերպ: Որոշումը կառավարական հունիսի 1-ից:

Ադրբեջանի ՊՆ-ն խոստում սրամաշափի դիմումակախար հրացան է նախագծում

Ադրբեջանական լրատվական դաժան սեղեկություն է սարածել, ըստ որոնց՝ սեղի ռազմարդյունաբերության նախարարությունը նոր, ավելի խոստում սրամաշափի՝ ST-12.7 մակնիշի դիմումակախար հրացանների նախնական փորձարկումներ է անցկացրել:

Այս զինատեսակն իզորու է 1600 մետր դիմում կրակելու. առանձնանում է բավականին թեթեւ ֆառով ու օգտագործման հարմարակետությամբ:

Ադրբեջանական ՉՈՒ-ի զորավարժությունները հարձակողական բնույթի են

Ինչոպես երեւում է ադրբեջանական բանակի վերջին օրերին արված զորավարժությունների թե՛ սիրողական, թե՛ հասուկ սեսանկարահանումներից, դրանք հարձակողական բնույթի են:

Հարտարակված կարերից դարձ է դառնում, որ ադրբեջանը, նվազագույնը, գործարկել է հետեյալ զինատեսակները S-90 եւ S-72 «Ասլան» սանկեր, ԲՄՊ-3 հետեյալի մարտական մեքենաներ, ԲՏՈ-82Ա, «SandCat» զրահափոխարիչներ, «Պոլոնեզ» համազարկային կրակի ռեակտիվ համակարգեր, «LORA» օդերահիվ-մարտավարական հրթիռային համալիրներ, «Բուկ-ՄԲ» զենիթահրթիռային համալիրներ, Ս-125 «Պեչորա» զենիթահրթիռային համալիր, ՄՏՈ-90Ս սանկային կամրջարիներ, ՏՄՍ-6, «Գուսեմիցա-2» մեխանիզացված ծանր կամրջներ, ԻՄՆ-3Մ ինժեներական արգելափակիչ մեքենաներ, կամրջանավային-կամրջային սեխնիկա, սարքեր նշանակության բեռնատարներ, Սու-25 եւ Մի-35 գրոհային ավիացիա:

Հիշեցնենք, որ ՊՆ նախարար Ջաֆիր Հասանովի հասուկ հրամանով, զորավարժություններն անցկացվում են այնպիսի դաժաններում, որոնք հնարավորինս մոտ կլինեն մարտական գործողություններին:

Վ. Չ.

ԱՐՄԵՆ ՄԱՆՎԵԼՅԱԼ

դ.Գ.Ք.

Ինչդիպսին կլինի աշխարհը 21-րդ դարում, ինչ սնեստական մոդելով այն կզարգանա, որոնք կլինեն աղափայլ գերակայությունները, ինչպես են կարելու սեղեկակալական սեխնոլոգիաները...

Արդեն դարբերական դարձած ֆորումի նկատմամբ հետաքրքրությունը այնքան մեծ էր, որ այնտեղ էին ժամանել հյուրեր աշխարհի 100-ից ավելի երկրներից՝ մեծ թվով գործարարներ, փորձագետներ, մասնագետներ...

Ասսանայի 12-րդ սնեստական ֆորումը. մարդիկ, ֆաղափներ, սնեստություններ

սանֆի ու համատեղ ձեռնարկաչինության համար:

Ասսանայից Նուր-Սուլթան. աղափան ֆաղափներինն է

Ղազախստանի նորակառուցված մայրաքաղաքը շրջապատում է: Ի՞նչն է գեթի երկայնքով փոշած ֆաղափը իր ժամանակակից կառուցվածքով՝ շենքերով, թաղամասերով, հյուրանոցներով, գեթի փոշիով ձգվող երկար այգիներով ու հանգստյան գոտիներով իսկապես հիացնում է:

Թվում է, թե այստեղ ամեն ինչ ստեղծված է մարդու՝ աշխատանքի, հանգստի ու վայելույթի համար: Հենց գեղեցկագույն այս ֆաղափում էր տեղի էր ունենում այն եռուզեռը, որի նմանակն էր հասկանալի, թե ինչպես կզարգանա աշխարհը հաջորդ տարիների ընթացքում:

Ասսանայի սնեստական ֆորումը դարձել է այն կարևոր հարթակը, որտեղ ամեն տարի մեծաթիվում են աշխարհի սնեստական ու գիտական զարգացման հիմնական ուղղությունները: Այդ առումով այս հավաքը են բացառություն չէր եւ «Ոգեւորիչ աճ, մարդիկ, ֆաղափներ եւ սնեստություններ» խորագիրը կրող ֆորումի նպատակն էր հասկանալ, թե ինչ ուղղությամբ կընթանան զարգացումները համաշխարհային սնեստության մեջ:

Ֆորումը թերեւս կարեւորագույն իրադարձությունն էր, որը տեղի ունեցավ առաջին օրը, երբ բացման արարողությանը մասնակցեցին եւ ելույթ ունեցան աշխարհի մի քանի մեծագույն երկրների եւ միջազգային կառույցների ղեկավարները: Առաջինը ելույթ ունեցավ Ղազախստանի նախկին նախագահ, կամ, ինչպես իրենք էին ներկայացնում՝ առաջին նախագահ Նուրսուլթան Նազարբաևը:

Վերջինս ներկայացրեց Ղազախստանի վերականգնման եւ կայացման դժվարին ուղին, որը նա անցել է ԽՍՀՄ-ի փայլուն միջ հետ մինչ օրս: Ըստ վերջինիս, Ղազախստանը ԽՍՀՄ-ից դուրս եկավ ծանր ժառանգությամբ՝ Սեմիպալատիկի փոլեզոնով, որտեղ իրականացվում էին միջուկային փորձարկումներ, թույլ սնեստությամբ, որը ուղղորդված էր միայն հումքի արտահանմանը եւ այլն:

Ղազախստանի առաջին նախագահը ժեզեց, որ անցած ժամանակաշրջանում կառուցվել է սկզբունքորեն նոր տնտեսական համակարգ, որտեղ զարգանում է վերամշակող արտադրությունը, արդյունաբերությունը եւ այլն: Անկախության տարիներին Ղազախստանում սկսել են կառուցվել մեծ թվով ճանապարհներ եւ զարգացել է երկաթուղին:

Պետության ենթակառուցվածքի զարգացման համար կատարվել են 30 մլրդ

դոլարի ներդրումներ, որի արդյունքում կառուցվել է 14 հազար կիլոմետրի ավտոճանապարհ, 3 հազար կիլոմետր երկաթուղի եւ այլն: Այսօր Ղազախստանը իրար է կապում Չինաստանը եւ Ռուսաստանը, Կասպից ծովով արեւելքին է միացնում Իրանն ու Ադրբեջանը եւ այլն: Ծանադարհային ու երկաթուղային այս աշխատող համակարգերը, ըստ Նազարբաևի, արդեն օգուտներ են բերում ղեռնարկին, բացի այդ Ղազախստանը նախկին արդյունահանումը հասցրել է 90 մլրդ տոննա արտերկր, ինչը նա եկամտի կարեւորագույն աղբյուրն է: Հաջորդ ուղղությունը, որի վրա ուշադրություն է դարձնում այս ղեռնարկը, գյուղատնտեսությունն է: Ղազախստանը ունի գյուղատնտեսական հզորությունների չափազանց մեծ, որը աղափային ուղղված կարելու ծրագիր է:

Խոսելով համաշխարհային սնեստության զարգացման միտումների մասին, Ղազախստանի առաջին նախագահը նշեց, որ իզուր չէ, որ այս տարվա խորագիրը ընտրել են «Մարդիկ, ֆաղափներ, սնեստություններ»: Այսօր աշխարհի բնակչության 55%-ը աղբյուր է ֆաղափներում, իսկ աղափայում 10-ից 7-ը ֆաղափաբնակ է լինելու: Համաշխարհային մեզա-

մոլիսների ստեղծումը, ինչը հասնու է օրինակ ԱՄՆ-ին ու հասկապես Չինաստանին, այն նոր զարգացումն է, որը այդ երկրների սնեստական զարգացման հիմնական առաջնահերթությունն է լինելու:

Հենց այդ նպատակով, ժեզեց Նազարբաևը, կառուցվեց եւ ընդլայնվեց Ասսանան, որի բնակչությունը այսօր մեկ միլիոնից ավելի է: Ղազախստանի առաջին նախագահը ղեռնարկի սնեստական զարգացման համար կարեւորեց հասկապես կրթության դերը, ժեզեցելով այն աշխատանքը, որը իրականացվել է այդ երկրում երիտասարդությանը լավագույն կրթություն սալու համար:

Համաշխարհային սնեստությունը եւ նոր միտումները

Ֆորումի հիմնական նպատակն էր հավաքել եւ մեծաթիվ, թե ինչդիպսին կլինի աշխարհը 21-րդ դարում, որ միտումներն են, որ կնդաստեն սնեստական զարգացմանը եւ առաջընթացին հետագայում: Մասնավորապես Ղազախստանը առաջին նախագահի ելույթի երկրորդ մասը հենց այս թեմաներն էին շոտալու: Վերջինս նշեց, որ համաշխարհային սնեստության աճի դաճողակարգումը մշտաճանդից մեկն էլ այն լարվածությունն է, որը այսօր գոյություն ունի Ռուսաստանի, ԱՄՆ-ի, Չինաստանի եւ Եվրոպայի միջեւ:

Այս լարվածությունը, ըստ Նազարբաևի, համաշխարհային սնեստությանը տարեկան աճեմուն է 0,8% կորուստ: Այսինքն միայն այս դասճառով ղեռնարկները կորցնում են զարգացման իրենց ներուժի մի մասը:

Բնակչության աճը այլեւս չի կարող հանդիսանալ սնեստական վերելքի հիմնական գործոնը, այստեղ կարեւորվում է արտադրողականության աճի դիմադրական՝ առաջնային եւ թվային տեխնոլոգիաները: Ըստ Նազարբաևի, քարունակաբար մեզ է կարեւորվի մարդկային կադրերը, կրթությունը, մինչեւ 2030թ. աշխարհում մոտ 350 մլրդ մարդ մեզ է վերադաստատվում անցնի, որ համադաստատվի աղափային սնեստության դաճումը:

Սնեստական զարգացման աճն ու դի-

մաճիկան դաճողակարգում համար կարելու է համագործակցությունը ԱՄՆ-ի, Չինաստանի, Ռուսաստանի եւ Եվրոպայի միջեւ: Կարեւորվում է համագործակցությունը խոտրագույն սնեստական միտումների՝ ԵՄ-ի, ԵԱՏՄ-ի, ՀՕՄ-ի (Համաշխարհային համագործակցության կազմակերպություն) եւ ԱՄԻԱՆ-ի միջեւ:

Համաշխարհային բանկի նախագահ **Ջրիստին Լազարդը** անդրադառնալով սնեստության աճի դաճողակարգին խոտրեց, որ դա կապված է ԱՄՆ-Չինաստան առեւտրային դաստերագծի հետ: Վերջինս նշեց, որ համաշխարհային սնեստության 70%-ի աճի դաճողակարգը նոր մարտահրավեր է, որի լուծումը մեզ է տեսնել աղափային ուղղված ծրագրերի իրականացման միջոցով:

Այս մարտահրավերներին դիմակայելու համար Համաշխարհային բանկի նախագահը կարեւորում է աղափային միջավայրի կրթությունը եւ այն ինֆրաստրուկտուրաները, որոնք հնարավորություն կսան իրար կապել տարբեր սնեստություններ: Լազարդը կարեւորում է նաեւ կոռուպցիայի դեմ դաճողակարգը որդես սնեստական աճի կարելու դաճում:

Կանանց եւ սնեստապես ակտիվ այլ խմբերի դերի ակտիվացումը եւս սնեստա-

կան աճի դաճումներից մեկն է, ըստ Լազարդի: Սակայն առաջնային է համարվում համաշխարհային սնեստության թվայնացումը, ինչը ըստ Համաշխարհային բանկի հնարավորություն կսան դաճողակարգի սնեստության անկման տեմպերը եւ նույնիսկ դրան աճի դիմաճիկա հաղորդել:

ՀՀ նախագահ **Արմեն Սարգսյանը** խոսելով համաշխարհային սնեստության զարգացման մասին ժեզեց, որ 21-րդ դարը իրականում նոր է սկսվում, ֆանի որ առկա մարտահրավերներին կարելի է դաստատանել միայն թվայնացման օրակապի սահմանման միջոցով: Արեւտական ինտելեկտը կփոխի աշխարհը, ժեզեց ՀՀ նախագահը, նրանք է աղափային, թվային տեխնոլոգիաները կընդլայնեն համաշխարհային սնեստությունը, կստեղծեն նոր սեզմեններ եւ նոր ուղղություններ եւ այս փոփոխությունները սկսվում են կրթությունից:

Մենք փոքր երկիր ենք, բայց համաշխարհային ազգ, ժեզեց Արմեն Սարգսյանը: «Մենք 21-րդ դարի մաս ենք համաշխարհայնորեն ինտեգրացված: Եվ ես ֆազալեում եմ բոլորին անել նույնը՝ լինել համաշխարհայնորեն ինտեգրացված, ստեղծարար ու դիմաճկուն՝ փոփոխությունների հանդեպ: Զանի որ այս աշխարհը փոփոխվելու է ամեն օր, մենք մեզ էլ դաստատալ լինենք տրան: Ամեն բան սկսվում է երիտասարդ սերնդից ու կրթությունից: Ամեն բան սկսվում է տեսլակապից», ժեզեց ՀՀ նախագահը:

Ասսանայում տեղի ունեցած սնեստական 12-րդ ֆորումը այն հարթակն էր, որը դարձավ աղափային միջավայր սնեստական նոր ուղղությունների մեծաթիվման եւ նոր մարտահրավերների բացահայտման կարեւորագույն կենտրոն: Տեղի ունեցած երկօրյա մեծաթիվմանը բավարար նյութ սկեցին սնեստության զարգացման համաշխարհային միտումները հասկանալու, դրանց նախադաստատվելու ու այդ ուղղությամբ մեծաթիվման սկեցելու համար:

Պարզ է մի բան, որ նոր մարտահրավերներին համաշխարհային սնեստության թվայնացմանը, արեւտական ինտելեկտին, համաշխարհային կոմունիկացիոն նոր համակարգերին հարկավոր է դաստատալ արդեն այսօր ու դրա առանցքում կրթությունն է, առանց որի հնարավոր չի լինի դիմակայել ու դաստատալ աղափային դիմակայել ու հնարավորություններին: «Ազգ» խմբագրությունը իր շնորհակալությունն է հայտնում ՀՀ-ում Ղազախստանի դեստալունությունը Ասսանայի սնեստական գործին մեր աշխատակցի մասնակցության կազմակերպման համար:

Երկնքում թռչելու են աղափայինները

Այն որ համայնքը գորակար է, մենք գիտենք դեռ «Կսոր մը երկինք» ֆիլմից: Ավելի որդեսողներ էլ՝ Հիսուս Զրիստոս-Բարաբբա ժողովրդավարական ընտրությունից: Այնպես որ բոլոր այն մարդիկ, որոնք դիմում են, թե ժողովուրդը վերադառնուց ցույց է տալիս իր ուժը՝ թույլ չալով դասավորին ներխուժել դասարան, ուշադրություն՝ դասավորին, ուշադրություն՝ ներխուժել, ուշադրություն՝ դասարան, ամենեւին էլ նորություն չեն հայտնում համայնքի գորդեսող մասին:

Այլ հարց է, թե կոնկրետ ո՞ր դեմքերում է համայնքի գորդեսողը դառնում դասադարեւի: Ինչպես տեսել ենք «Կսոր մը երկինք»-ում, երբ խոսքը վերաբերում է մարդու անձնական կյանքին: Թորիկը թա՛ծ ունեւ, թե ինչ են մտածում փողոցում, այն՝ փողոցում, երբ իր «խանրմին» բաղնիք էր տանում: Համայնքն ինչ ուզում է անի, միեւնույն է՝ երկնքում թռչելու են աղափայինները:

Զրիստոսը այլ հարց է՝ մութ եւ սուրբ, չխրանանք: Մասնավորապես որ բազմաթիվ ոլորտներ ունենք, որտեղ իրերի դրությունը վաստակություն չի ներհանում ժողովրդին: Օրինակ, ժողովուրդը հանդուգված է, որ առողջապահության ոլորտը ծայրից ծայր կոռուպցիայի մեջ թաղված է, որ դեռապատերի համակարգը առանձնաճանրիայների համար է, որ որոշ բժիշկներ, ոչ միայն բժիշկ չեն, այլեւ նույնիսկ մարդ չեն, որ... Հիմա ի՞նչ, մարդու առողջությունը նա՛ ազատության մեջ լինել-չլինելուց ավելի կարեւոր չէ: Եթե է, աղա ինչո՞ւ ժողովուրդը չի փակում Հանրադատության բոլոր բժիշկական կենտրոնների ելքերն ու մուտքերը: Պարտադիր մեզ է վարչապետը կոչ անի՞, կամ ինչպես դասարանի դուր փակած մի ջախել կին ասաց՝ հրամայի: Մի՞թե մեր հիվանդանոցային դրությունից ժողովուրդը գոհ է... եւ ուրեմն՝ թա՛ծ, որ հիվանդանոցներում մարդու կյանքի հարցեր են որոշում, ժողովուրդը չի ուզում այդ հիմնարկներում էլ արնաբան ջախջախի կոռուպցիան՝ սիդիկելով բոլոր այն բժիշկներին, որոնք իրենց ներսում հանդուգված են, որ բժիշկ չեն, հեռանալ հիվանդանոցներից:

Բա բաները: Բոլորս էլ գիտենք, թե ինչ սուկալի բարձր տկոսներով են դրանք վարկեր տալիս մեր սիրելի ժողովրդին, որը տկոսի սակ ճռոռում է: Ժողովուրդը բա չի ուզում գնալ ու փակել Հանրադատության բոլոր դրամատների ելքերն ու մուտքերը՝ դաճողակարգում, որ կամ բանկիրները ինքնակամ հեռանան, կամ էլ տկոսները նվազեցնեն, իսկ ավելի լավ՝ վարկերը ներեն: ԶԷ՞ որ եթե ֆաղափայինների վարկերը ներվեն, նրանք կկարողանան զարգացնել իրենց բիզնեսները, դրանով էլ՝ ավելի ցաս հարկ կվճարեն բյուջե, դրանից էլ՝ սնեստական հեղափոխությունը վերադառնուց կլինի... Ի դեպ, կա վարկած, թե ինչու է ուշանում սնեստական հեղափոխությունը: Բանն այն է, որ եթե այն լինի, ինչի արդյունքում էլ մարդիկ սկսեն լավ աղբյուր, աղա տրանց այլեւս չեն կարող գրավել ֆաղափային տուներով, ֆեյսբուքային լայվերով ու նախկին ռեժիմի մնացորդներին ասֆալտին փռելու՝ բոլեվիկ տեսարաններով:

Հիմա ուրեմն՝ միայն դասարաններն են, որ չեն վայելում ժողովրդի վաստակությունը: Հասկանալի է, որ ոչ, ուրեմն հասկանալի է եւ այն, որ ժողովուրդը ոչինչ չի անում, ֆանի դեռ վարչապետը չի ասում՝ անել, ունեւ, խմել, ֆնել, օրոս զարթնել, անձեւանցող չմոռանալ, մտածել, ինչ մտածել, ում ներել, ում մեծել, ում սիրել, ինչպես սիրել... Մի խոսքով: Հայաստանի վարչապետը ասում է, որ ինքը կհեռանա, երբ ժողովուրդը կորոշի: Հայաստանի վարչապետը ժողովրդին նաեւ ասում է, թե ինչ է մեզ որոշել: Մնաց հասկանալ, թե ո՞վ է ժողովուրդը, ինչո՞ւ են ծնող ու որդի թարող դասավորներ, ֆորուսի կնանիք, հայ մարդուն թուր կոչող ծերուկները, ոչ մեկին, ոչ մի բան չճանաչող եւ հոգեբանորեն բռնաբարվող երեխաները, եկեղեցում «հնազանդ են» արաստանող աղջիկներն ու միայն վերնաշաղկիկ սոփիսակ ջախել-ջիվալները ներկայանում որդես ամբողջ ժողովուրդ, որը կորցրեց ծովից-ծով երկիրը, որդեսաղի ծովից-ծով ժողովուրդ դառնա:

Պետությունը թանկարժեք բան է: Նա ում ժողովուրդը որոշեց փոխել Բարաբբայի հետ, երբեմն որոշում է, որ սվալ ժողովուրդը դեռ արժանի չէ դեռություն ունենալ կամ արդեն արժանի չէ...

...եւ մի սանիր զմեզ ի փորձութիւն, այլ փրկեա զմեզ ի չարէ...

C-500-ի ռուս-թուրքական արժանաբանություն

Թուրքիայի նախագահ **Ռեջեփ Երդոհանը** հայտարարել է, որ առաջադրված իր երկիրը եւ Ռուսաստանը կարող են սկսել C-500 հակահրթիռային համակարգի համատեղ արժանաբանություն, հաղորդում է Haber Turk-ը: Նրա խոսքերով, ձեռք բերված դաշինքը կարող է հանգեցնել համաձայնագրի, որով Ռուսաստանը կհամաձայնի մասնակցելու C-400 համակարգի ընթացիկ սարվա հոլիսին: Նախագահը նաեւ հույս է հայտնել, որ չնայած C-400 համակարգի գնմանը, ԱՄՆ-ը Թուրքիային կմասնակցարարի F-35 ռազմաօդանավեր:

Երդոհանը ընդգծել է, որ C-400-ը ոչ թե հարձակողական, այլ դաշնակցական համակարգ է: «Ներկա դրությամբ Ռուսաստանը մեզ ընձեռնել է վճարումների շահ հարձակողականության», մանրամասնել է

նա: Անցյալ սարվա հոլիսին Ռուսաստանն ու Թուրքիան ստորագրել էին 2,5 մլրդ դոլար ընդհանուր արժույթով C-400-ի չորս դիվիզիոնի մասնակարգման դաշինք: Նախատեսվում է համալիրները ստեղծել այս սարվա հոլիսի ընթացքում: Ամերիկացի դաշնակցային ԱՄՆ-ը կհամալիրները չեն համադասարանում ՆԱՏՕ-ի հակաօդային դաշնակցության համակարգին:

Եվրոպայում եւ Աֆրիկայում ամերիկյան օդուժի հրամանատար գեներալ **Թոմ Բուլթերը** վստահություն է հայտնել, որ եթե Թուրքիան ձեռք բերի ՆԱՏՕ-ի «հայտնի հակառակորդների» կողմից օգտագործվող C-400 զինատեսակը, ապա դրա մասնակարգը երկիրը հնարավորու-

թյուն կստանա ուսումնասիրելու F-35 կործանիչների սեխնիկական առանձնահատկությունները:

Արդիվ սկզբներին Reuters գործակալությունը հաղորդել էր, որ ամերիկյան կողմը հրաժարվում է թուրքերին F-35-ի մասեր մասնակարգել C-400-ի գնման դաշնակցության սլավյան ամերիկացիները թուրքերին առաջարկել էին C-400-ի փոխարեն ձեռք բերել Patriot համակարգ: Վերջինս հետաքրքրել էր Թուրքիային, բայց երկիրը որոշել էր այդուհանդերձ հրաժարվել C-400-ից:

Ամերիկացի սենատոր **Բոբ Մենենդեզ** խոսքերով, ԱՄՆ նախագահ Դոնալդ Թրամփը արդեն ձեռքի սակ ունի Թուրքիայի նկատմամբ նկատմամբ կիրառվելիք հնարավոր դաշնակցային զինակազմը, որոնցից նա մեծ է ընտրի հիմնը, ինչպես

որ դա դաշնակցային է օրենքը: Բացի դրանից, ռուսական լրատվամիջոցների սլավյան, Մոսկվայի Անկարային նաեւ առաջարկել է ամերիկյան F-35-ի փոխարեն ձեռք բերել հիմնգրեոր սերնդի ռուսական բազմադասակ Մու-57 ռազմաօդանավեր: Ա. ԲԵՐԵՅԵՆ

30 տարվա վազոն-տնակը մինչեւ տարեվերջ կմնա անցյալում

Տարբեր մարզերում բնակվող, սոցիալապես անապահով ընտանիքներն այս օրերին իրազեկվում են բնակարանափոխության ծրագրում ընդգրկված լինելու մասին: Սոցիալական, 30 տարի վազոն-տնակում բնակվող Սահակյանները հայտնվել է գործընկեր կառույցների՝ ՎիվաՍեյ-ՄՍՍ-ի ու

Ջայասանի «Ֆուլեր սնաչինական կենտրոնի» ուսարթության կենտրոնում:

Մերժումն 88-ի երկրաշարժից ոչինչ չի հիշում. այդ ժամանակ նա երեք տարեկան է եղել: Ավերված սան, հոր եւ եղբոր կորստի մասին գիտի մոր դաշնակցայիններից: Ավելի քան 30 տարի՝ վաղ մանկությունից, վազոն-տնակում է ապրում: Երկու երեխայի հայր դարձած երիտասարդը փորձել է լուծում գտնել. գլխավորել վազոնի ավելացել է եւս մեկը, սակայն մեծադյալ տարածք մնացել է ճնշող ու աղքատի համար անընդունելի: Վազոն-տնակում այժմ ապրում են 5 հոգուով:

Մերժումն երազում է կառուցել իր մանկության տունը: Տարիներ առաջ, նույն տարածքում շինարարական աշխատանքներ է

նախաձեռնել: Նրա սակն իրականացնելու համար՝ ստիպված է եղել բազմիցս արժանաբան աշխատանքի մեկնել: Սեփական ձեռքերով, բարեկամների եւ ընկերների աջակցությամբ, տարիների ընթացքում նրան հաջողվել է կիսով չափ կառուցել տունը: Ավելի քան չի կարող՝ ֆինանսական միջոցների բացակայության դաշնակցային:

ՎիվաՍեյ-ՄՍՍ-ն ու «Ջայասանի Ֆուլեր սնաչինական կենտրոնը», մինչեւ տարեվերջ կիրականացնեն լոռեցի ընտանիքի տարիների երազամիջ: Սահակյաններն ընդգրկվել են ընթացիկ սարվա ծրագրում: «Տարիներ շարունակ, «Ջայասանի Ֆուլեր սնաչինական կենտրոնի» հետ, ձգտել ենք լավ օրվա հույս վերադարձնել 150-

ից ավելի ընտանիքի: Մարդիկ տարբեր են իրենց կյանքի դաշնակցայիններով, աղքատ են տարբեր մարզերում, տարբեր դաշնակցային հայտնվել են դժվար վիճակում, բայց ունեն նույն խնդիրը: Յուրաքանչյուրի ոսփ կանգնելու փաստը մեզ ռազմարդ է ոչ թակաս, քան ծրագրից օգտվողներին: Երբ ազդարարեցինք այս սարվա մեկնարկը, աջակցելու լուրը շահառուներից մեկին հայտնեցինք անակնկալ հեռախոսազանգով: Այս ընտանիքի էլ դիմում են հեռուստատեսության միջոցով. ամուր եղեք: Մինչեւ տարեվերջ, մեր գործընկերների հետ, իրականություն կդարձնենք նաեւ տարիների՝ ձեր երազամիջ»,-ասել է ՎիվաՍեյ-ՄՍՍ-ի գլխավոր սնորեն **Ռալֆ Յիրիկյանը**:

Ընթացիկ տարվա շինարարական աշխատանքների մեկնարկը տրվել է Փարսի գյուղից

Մեծադական վազոն-տնակներից, կիսակառույցներից եւ հուսահատությունից ընտանիքներին հանելու նպատակով շինարարական կազմակերպությունը համակարգված ծրագրի շեփով: ՎիվաՍեյ-ՄՍՍ-ը եւ «Ֆուլեր սնաչինական կենտրոնը» ընթացիկ սարվա շինարարությունն սկսել են Փարսի գյուղից: Կողմերի գործակցությամբ իրականացվող բնակարանափոխության ծրագիրն անապահով ընտանիքներին հնարավորություն է տալիս սեփական ուժերով, ինչպես նաեւ կամավորների աջակցությամբ՝ կառուցել հարմարավետ բնակարան: Ծրագիրն էսպես նախատեսվում է այդ ընտանիքների կյանքի որակի բարելավմանը: Կնյազյանները տեւական ժամանակ՝ 20 տարի, ապրում են մեծադական վազոն-տնակում: Նրանք այստեղ են սեղա-

փոխվել ամուսնությունից հետո եւ աղքատ սարակական դաշնակցային բացակայության դաշնակցայիններում: Ընտանիքի հայրը՝ Մերգոն, փորձել է տուն կառուցել, սակայն անավարձ շինարարությունը կիսակառույց դաշնակցային կողմ չի անցել: Ֆինանսական ռեսուրսների բացակայությունն ու առկա բազմաթիվ խնդիրները հաղթել են գործարկվող ջանքերին: Ընտանիքը շարունակել է ապրել մեծադական տնակում՝ փայփայելով մի օր տուն ունենալու երազամիջ:

«Եւ եւ որդի շահ ենք աշխատում ընտանիքի ամենօրյա կարիքները հոգալու համար: Սակայն տուն շինարարությունը շարունակել չենք կարողանում: Աղքատ ենք առանց որեւէ դաշնակցային. տնակում չկա ո՛չ լոգարան, ո՛չ խոհանոց: Միայն խոնա-

վություն՝ անձեռնից հետո, եւ սառը դաշնակցային: Ձեր աջակցության շնորհիվ կիրականացնա ընտանիքիս՝ տուն ունենալու վաղեմի երազամիջ»,- ասել է ընտանիքի հայրը՝ **Մերգոն**:

Գործընկեր կառույցների ղեկավարներն ու աշխատակիցները կամավորության սկզբունքով միացել են շինարարությանը՝ տուն կառուցող ընտանիքին վերադարձնելով լուսավոր աղափայլի հույսը:

«Սկսում ենք սարվա առաջին շինարարությունը: Այս ընտանիքի՝ տարիների տղա-սուսն իրականացնելու են մարդիկ, որոնց միավորել է հայրենակցին օգտակար լինելու ցանկությունը: Դա ծրագրի կարեւոր ձեռքբերումներից մեկն է: Ուրիշն օգնելու արժանաբանությունը, այդ հոգատարությունը, կամեն ու նպատակով շահ կարեւոր են՝ կա-

ռուցվող տնակում: Դաշնակցային են, որ դրական այս էներգիան ուրախությամբ ու լույսով է լցնելու տունը: Եվ եթե բոլորը միավորվեն մեկը մյուսին օգտակար լինելու համար՝ լավ երկիր կունենանք»,-ասել է ՎիվաՍեյ-ՄՍՍ-ի գլխավոր սնորեն **Ռալֆ Յիրիկյանը**:

«ՎիվաՍեյ-ՄՍՍ-ի հետ համատեղ իրականացվող բնակարանափոխության ծրագրի շնորհիվ, Կնյազյանների ընտանիքը կզգա սեփական տնակ ունենալու բերրամիջ: Անչափ կարեւոր են նաեւ կամավորական աշխատանքներով աջակցություն ցուցաբերելը: Մեր նպատակն է աջակցել տնակ կառուցման հարցում եւ ներհանել հավասարապես հանդեպ»,-ասել է Ջայասանի «Ֆուլեր սնաչինական կենտրոնի» նախագահ **Ալեք Տեղապարյանը**:

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՀ կենտրոնական բանկի Այցելուների կենտրոնի կարիքներն աղափայլելու համար էլեկտրոնային գրադարանային ծրագրի ստեղծման, մեկնաման եւ ներդրման աշխատանքներ իրականացնող կազմակերպության ընտրության բաց մրցույթ կազմակերպելու մասին

Ջայասանի Հանրապետության կենտրոնական բանկը կազմակերպում է բաց մրցույթ՝ ՀՀ կենտրոնական բանկի Այցելուների կենտրոնի կարիքներն աղափայլելու համար էլեկտրոնային գրադարանային ծրագրի ստեղծման, մեկնաման եւ ներդրման աշխատանքներ իրականացնող կազմակերպություն ընտրելու համար:

Բաց մրցույթին կարող են մասնակցել Ջայասանի Հանրապետության եւ օտարերկրյա իրավաբանական եւ ֆիզիկական անձինք, որոնք բավարարում են սույն հայտարարությամբ եւ հրավերով սահմանված որակավորման չափանիշներին եւ ունեն գնման դաշնակցային նախատեսված դաշնակցայիններին կատարման համար հրավերով դաշնակցային մասնագիտական գործունեության համադասարանայինությունը դաշնակցային նախատեսված գործունեությանը:

Բաց մրցույթին մասնակցելու ցանկացող անձինք մեծ է բավարարել հետեւյալ դաշնակցայիններին՝

Մասնակիցը մեծ է ունենալ դաշնակցային նախատեսված դաշնակցայիններին կատարման համար հրավերով դաշնակցային մասնագիտական գործունեության համադասարանայինությունը դաշնակցային նախատեսված գործունեությանը:

մասնագիտական փորձառություն. սեխնիկական միջոցներ. ֆինանսական միջոցներ. աշխատանքային ռեսուրսներ:

Ջայասանի անհրաժեշտ է ներկայացնել թղթային ձեւով, Ջայասանի Հանրապետություն կենտրոնական բանկ՝ ֆ. Երեւան 0010, Վազգեն Սարգսյանի փողոց 6 հասցեով:

Ջայասանի մեծ է ներկայացվել հայերեն լեզվով: Մասնակիցները կարող են իրենց հայտերը ներկայացնել մինչեւ 2019թ. հունիսի 24-ի ժամը 16:00 «Ջայասանի Հանրապետության կենտրոնական բանկ» ֆ. Երեւան 0010, Վազգեն Սարգսյանի փողոց 6 հասցեով:

Ջայասանի բացման միտքը անց է կացվելու ՀՀ կենտրոնական բանկում՝ ֆ. Երեւան 0010, Վազգեն Սարգսյանի փողոց 6 հասցեով, 2019թ. հունիսի 24-ի ժամը 16:00:

Մրցույթի արդյունքների ամփոփման միտքը հրավիրվում է 2019թ. հուլիսի 02-ին ժամը 16:00:

Մրցույթին մասնակցելու հրավերը հրադարակված է Ջայասանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի ինտերնետային WEB կայքում (www.cba.am): Մրցույթին մասնակցելու հրավերը, ինչպես նաեւ լրացուցիչ տեղեկություններ ստանալու համար ցանկացողները կարող են դիմել Ջայասանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի Ներքին ծառայությունների վարչություն, հեռ. 59-28-02, 59-28-05 ներքին՝ 18-02, 18-05:

Տասարակայության հետ կապերի ծառայություն

«ԱԶԳ» ՀԱՐԱԹԱԹԵՐԹ
 Հրատարակչության ԻԸ Տարի
 Հիմնադիր եւ հրատարակիչ
 «ԹԵԹԵՅԱՆ ՓԱՐԼԻՄԵՆՏ» ՍՊԸ
 Երեւան 0010, Հանրապետության 47
 e-mail: azg@azg.am, azgdaily@gmail.com
 www.azg.am

Գլխավոր խմբագիր
 ՅԱԿՈԲ ԱՎԵՏԻՅԱՆ հեռ. 060 271117
 Հավատարմագրող (գովազդ) հեռ. 582960,
 060 271118
 Լրագրողների սեյնակ հեռ. 060 271118
 Հանակարգ, ծառայություն հեռ. 060 271115
Շուրջօրյա լրատվական ծառայություն
 հեռ. 060 271114, 010 529353
 Հանակարգային ծառայություն՝ «Ազգ» թերթի

Թերթի միջոցով ամբողջական թե՛ մասնակի արձանագրությունները տղափայլում են մասնակի միջոցով, ռադիոհեռուստատեսությամբ կամ համացանցով, առանց խմբագրության գրադարանայինության խախտման արգելում են համաձայն ՀՀ հեղինակային իրավունքի մասին օրենքի: Նիւթերը չեն գրախոսում ու չեն վերադարձնում:
 Գ. տարվա յոթանասներորդ օրվա ընթացքում են, որոնց բովանդակությունը համար խմբագրությունը դաշնակցայինությանը չի կրում: «AZG» Weekly
 Editor-in-chief
 H.AVEDIKIAN / phone: 374 60 271117
 47 Hanrapetoutian st., Yerevan, Armenia, 0010

Ազգային Մշակույթ

Թիվ 20(432)
24 ՄԱՅԻՍ
2019

Յին Արտաշատ՝ վտանգված հուշարձան

Նաիր ՅԱՆ

Հնագիտության եւ ազգագրության ինստիտուտի գիտախոսներն ու հանրային Յին Արտաշատ հնավայրը մեծ շահով հնագիտական հետազոտություն են հուշարձանը վտանգված է: Ամեն տարի գարնանը նրանք Յին Արտաշատ են գնում ու ստանում, որ հնավայրի տարածքում գտնվող հնավայր-գերեզմանոցն ավելի է ընդլայնվել: Բազմիցս դիմել են մշակույթի նախարարությանը, տեղական ինքնակառավարման մարմիններին, որոնք հուշարկավորություններն այնտեղ արգելվեն, բայց արդարյուն:

Արտաշատը մեր երրորդ անփյուռ մայրաքաղաքն է Արմավիրի եւ Երվանդաշատից հետո: Այստեղ տեղումներն սկսվել են նախորդ դարի 70-ականներին: Հուշարկավորությունների ավանդույթն այն ժամանակ էլ է եղել, դարձյալ կանխել հնարավոր չի եղել, բայց հիմա ծավալներն ավելի են ահագնացել, որովհետեւ ոչ միայն մոտակա գյուղերից, այլեւ Երեւանից են մահացածների մարմիններ թաղվում այստեղ: Բանն այն է, որ հնավայրը շատ մոտ է հուր վիրադի, ու շատերի ընդգծված ցանկությունը հենց այդ համաճարման հետ է կապված՝ ուզում են, որ իրենց հարգանքը արժանանան մոտ հուշարկավորվի՝ Մասիսների համայնադասարաններին: Հնագետները նկատում են՝ ավելի լավ է այդ տարածքն անտեսված, չուսումնասիրված մնա, քան թե հուշարկավորություններ իրականացվեն: Խողան, անմշակ, լված վիճակով գոնե մարդկային միջամտություն չկա. հույս կա, որ մի օր այդ տարածքները կդառնան, բայց երբ ամեն մեծի վրա գերեզման է, բնականաբար՝ ոչ վաղը, ոչ էլ հարյուր տարի հետո որեւէ հնագետ

Դվինում, Արմավիրում եւ այլուր: Գանձագողներն առաջնություն են մասնագիտական լուրջ տեխնիկայով ու սարքերով: Գողողը, որոնք կանոն, հայտնվում է մեր երկրի սահմաններից դուրս՝ սեւ շուկաներում:

Եթե Արտաշատը դառնար արգելոց, ունենար դաստիարակման սահմանված չափանիշներ, ապա ոսնձագողություններ չէին կատարվի: Բայց այն այդպիսի էլ արգելոց չի դարձել: Բաց տարածք է, որի սահմանները շարժական են: Բաց տարածքը չգիտեն ու կարող են թեկուզ չգիտակցված գործողությունների հետեւանով դաստիարակության շարժում են, որ այս տարածքում հուշարկավորությունների ժամանակ հնագիտական բացառիկ կոթողներ են անդամալիորեն ոչնչացվել՝ այնքան բացառիկ, որ միակն են եղել ոչ միայն Արտաշատում, այլեւ առհասարակ Հայկական բարձրակարգակրթության: Օրինակ՝ ուրարտական ժամանակաշրջանի խեցեգործական արեստանոց՝ հինգ մետր տրամագծով մի

հանի վառարաններով ավերվել է հեթանոսական հուշարկավորության ժամանակ:

Յին Արտաշատի մի մասը մոտավոր է, ու դաստիարակության հուշարձաններով, անփյուռ ֆաղափարությանը հետաքրքիրորեն առաջ բավականին յուրօրինակ տեսարան է բացվում: Ընդ որում հնավայրը շատ մոտ է հուր վիրադի, որտեղ տարածված է 200-250 հազար զբոսաբեկի է այցելում: Խոր վիրադիում օրը համար կեն ժամը լիովին բավական է: Վանական համալիրում լինելուց, տարածքն ուսումնասիրելուց, Մասիսներով հիամալուց հետո այստեղ անելու բան էլ չկա: Մինչդեռ կարելի է զբոսաբեկի ժամանակն ավելի հագեցած դարձնել՝ նրան ուղղորդելով դեպի մոտակա Յին Արտաշատ: Բաց երկնիքի տակ մոտավոր-բացված հին մայրաքաղաքն իր ֆաղափարական շքեղությամբ հասցնում է թողնել ոչ մեկին, առավել եւս օտարերկրացուն: Ոչ մեկը չի կարող հասնել զբոսաբեկին, ոչ զբոսաբեկին գործակալությունները: Եթե մեկ այլ երկիր Յին Արտաշատի մասն հնավայր ունենար, անկասկած, զբոսաբեկիների ուսուցիչները այդ կողմ կհրավիրեն: Բայց որեւէ ծրագիր չի մշակվել մինչեւ հիմա: Յին Արտաշատը հետաքրքիր է միայն հնագետներին, ուրիշ որեւէ մեկի համար այն գրավիչ չէ: Պեղված է հուշարձանի միայն հինգ տոկոսը, բայց հնագույն ֆաղափարության, մշակութային շքեղության մասին դասեր տալու կարգավիճակում համար դա էլ է բավական: Հնագետների կարծիքով մոտավոր ֆաղափար տեսարանը բավականին ազդեցիկ է ու խոր վիրադի համայնադասարանի հետ մեկ ամբողջություն է կազմում: Բայց դրա արժեքը ոչ մեկի կողմից, ոչ մասնավոր հասկանալով առայժմ չեն հասկանում:

այնտեղ ուսումնասիրություն չի կատարվել, գերեզմանը չի ֆունդի, ինչ էլ թե հնագույն ֆաղափարության շքեղ է բացահայտում: Խորհրդային տարիներին այստեղ սեւ մարմարի հանք է հայտնաբերվել. որոշ ժամանակ ֆունդի արդյունահանվել է, օգտագործվել, բայց հնագետների բողոքներին ժողովարկ իշխանությունները ֆունդի փակել են, որովհետեւ դրա օգտագործումը հնավայրին վնաս է հասցրել: Սակայն հուշարկավորությունների մշակույթի դեմ անընդամենը խորհրդային իշխանություններին էլ չի հաջողվել, թեւ արգելելու որոշումներ բազմիցս են եղել:

Յին Արտաշատը մշակական դաստիարակության գոյն է, բայց դաստիարակության հուշարձանների մեկ կամ երկու դաստիարակները ֆիզիկապես չեն կարող հսկել տարածքը. միայն բոլորների հասկանալով, որը մայրաքաղաքի մի մասն է կազմում միայն, 100 հա է: Հուշարձանների դաստիարակները չեն կարող կանխել նաեւ գանձագողության դեպքերը: Իսկ գանձագողություն կատարվում է գրեթե բոլոր հնավայրերում՝ Սյունիքում,

Գեորգ ԳՅՈՒԼՈՒՄՅԱՆ

Կայացավ Boheme-ի հոբեյանական համերգը

Մայիսի 21-ին «Գոյ» թատրոնում տեղի ունեցավ Boheme գրական-երաժշտական խմբի հոբեյանական համերգը: Լեւի-լեցուն դահլիճում հանդես եկան խմբի անդամներ՝ հեղինակ կատարողներ Ռուբեն Զամայանը, Գագիկ Շիրյանը, Վահե Զոչարը եւ բանաստեղծ, մանկավարժ Գոռ Հարությունյանը:

Մշակութային գլոբալ վախճանի այս դարում, որի ակամա գոհն է (գուցե կամա մասնակիցը) դարձել նաեւ մեր հասարակությունը, երբ օր օրի ավելի է խորանում մարդմշակույթ անջրմեջը, երբ «հոջը օրջվել է եւ կաղերն առջետում են հայնվել», Boheme-ի նման խմբերը խիստ կարեւոր նշանակություն ունեն: Ցավոք արի, այդ խումբն այսօր, եթե միակն չէ, ապա՝ ֆչերից մեկն է: Խումբը հասուն ուղեգրած նոտասակ ունի՝ հավասարիմ մնալ մեր մշակույթին, դասել եւ ուժերի ներածին չափով զարգացնել, հասարակության ուսուցիչները սեւեռել դեպի ազգային մշակույթը, որտեղ էլ գտնվում են ամենայն լավ ու ժողովրդի, որոնք արժանապատիվ մարդ այս կյանքն արդեն ու համար:

Խմբի կարեւոր առանձնահատկություններից մեկն էլ ժողովրդային ու երգ-երաժշտության համատեղումն է, մի դրվաշտի երեւոյթ, որ նորություն կամ, եթե կուզեք, վերածնված դասականություն է մեր հասարակության համար. «Մեմ փորձել ենք նույն ժողովրդի վրայով անցկացնել ժողովրդական ու երգ-երաժշտությունը, որը, ինչպես տեսնում եք, վաս չի ստացվել. սա է մեր արվեստը», ասաց Գոռ Հարությունյանը համերգի ավարտին:

Boheme-ի թեմասիկ արձարծունները տարբեր են, բայց դաստիարակ իրենցիկ ու հայրենակցի շուրջ, ճամբարության ու մարդկայնության շուրջ: Հենց դրա շնորհիվ է դեռ սկսական խումբը կարողացել շատ կարճ ժամանակում երկրորդականների մեծ բանակ հավաքել:

Խմբի առաջին թեմելը տեղի է ունեցել երեք տարի առաջ՝ նույն դահլիճում: Այս վերջին ելույթից հետո տղաները ներկայանում հայնեցին, որ համերգին ներկա գտնվել ցանկացողները շատ են եղել, բայց իրենք ընտրել են այս, համեմատաբար, փոքր դահլիճը, քանի որ սա նաեւ խորհրդանշական է՝ երեք տարի անց կրկին հանդես գալ այն թեմում, որտեղից սրվել է մեկնարկը, որը, ինչպես նշեց Ռուբեն Զամայանը, «վերադարձ է ի օրջանս իր»:

Տղաները հայնեցին նաեւ, որ առաջիկայում իրենք հանդես կգան համերգաբարձր՝ Հայաստանի տարբեր մարզերում. «Մեմ համերգներ ենք ունեցել նաեւ Հայաստանից դուրս, բայց կարծես մոռացել ենք մեր մեծ ու փոքր, ֆաղափարները, հեռավոր գյուղերը: Ամոթալման լրացնելու ենք այդ բացը», անկեղծացավ Գագիկ Շիրյանը:

Վահե Զոչարն էլ իր եւ ընկերների անունից ներողություն խնդրեց խմբի այն երկրորդականներից, որոնք չեն կարողացել տոմսեր ձեռք բերել ու տեղ գտնել դահլիճում՝ խոստանալով շատ մոտ աղագայում ֆավել այդ մեղի. «Մեմ շատ շուտով կհանդիպենք մեծ թեմում, եւ խոստանում ենք բոլորը ներկա կլինեն»:

ԹԵՔԵՅԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆ
Վահան Թեքեյան
ամենամյա մրցանակաբաշխություն

Մրցանակաբաշխության հանդիսավոր արարողությունը տեղի կունենա առաջիկա հինգշաբթի օրը, մայիսի 30-ին, ժամը 16:00-ին, Թեքեյան կենտրոնում (Խանջյան 50): Մուտքը ազատ է:

Ազնավուրի առնչությունները արաբական աշխարհի հետ

Մայիսի 26-ին նախատեսվում է երեսուցի մարզահամերգային համալիրի մեծ դահլիճում անցկացնել Շառլ Ազնավուրի 95-ամյակին նվիրված համերգ Պատիվ Ֆեռիի, Էլեն Սեզարայի, Սիմանի, Զեյթ Ռայանի, Լեա Կաստելի եւ Բաֆֆի Արսոյի մասնակցությամբ: Եվ թեև արեւմտյան աշխարհի, հասկալիքները եվրոպական երկրների երաժիշտների եւ հանդիսատեսների հետ Ազնավուրի կապերը բոլորից են հայտնի, նրա առնչություններն արեւելյան, հասկալիքները արաբական աշխարհի հետ, լայն է հայտնի:

Այդ բացը գալիս է լրացնելու Կահիրեում **Սոհամմեդ Րիֆաաթ էլ Իմամի** խմբագրությունը եւ հայտնի մտավորական, անադարս հայերենի ջասագով, ազգային խոհուն գործիչ **Պերժ Թերզյանի** ակտիվ միջամտությամբ լույս տեսնող **«Արեգ»** արաբերեն թարգմանականը (8րդ տարի, թիվ 74), որի ժամկետը երկու երեսներին հայազգի մեծ ժամանակակից նկարներն են: «Շառլ Ազնավուր: Ֆրանսիական երգի հայազգի ֆուրերգում» վերնագրով 12 էջեր զբաղեցրած առաջնորդող հոդվածի հեղինակն է **Ղաթա Ղերդանը**, որը խորագրակ է երեսուն ինչուս մեծ ժամանակակից, նրա ծնողների կենսագրությանը, այնպես էլ Գայասուսի եւ Ֆրանսիայի իրադարձություններին եւ այն անձանց, որոնք կադրում են Ազնավուրի հետ: Չանց առնելով Ազնավուրի ծնողների ֆրանսիա գաղթելու, Ազնավուրի մանկական եւ դասական սարիների, հետագա ընկերական շրջանակի եւ հաջողությունների, նաև նրա ձայնագրությունների ժամանակ մասնաճանաչությունները, ընթերցողների ուշադրությանն են մերկայացնում արաբական աշխարհի հետ Ազնավուրի ունեցած առնչությունների համառոտագրությունը ըստ հոդվածագրի սվալների:

«Ազնավուրը ճանաչված էր որպես արաբների բարեկամը: Քանիցս այցելել էր Լիբանան, Եգիպտոս, Սարոկո եւ Բահրեյն, որոնցում բացի համերգներ տալուց, նաև մտերմացել էր այդ երկրների երաժիշտների եւ երգիչ-երգչուհիների հետ:

Նրա երգերը մեծ սիրով են ընդունվել արաբների կողմից: Ալժիրի, Բեյրութի, Կահիրեի փողոցներում եթե մարդկանց հարցնեմ, թե ճանաչում են արդյոք Ազնավուրին, նրանք վստահաբար կդասախանեն՝ «այո»: Մոտիկից ծանոթ էր Ազնավուրը հասկալիքներ եգիպտացի դերասան Օմար Շարիֆի, ալժիրցի երգիչներ Խալեդի, Ռաբի Ռաիի, ճանաչված եգիպտացի երգիչներ եւ երգահաններ Մուհամմեդ Աբդել Ռահաբի, Ֆարիդ էլ Աբրաբի, Աբդել Չալիմ Չաֆեգի եւ Օմ Զալսուամի, բնականաբար նաև լիբանանցի երգչուհի Ֆայրուզի հետ: Ի դեպ Ազնավուրն էր, որ այս վերջին երկուսի՝ Ֆայրուզի եւ Օմ Զալսուամի համերգներն էր կազմակերպում ֆրանսիական համահայտ «Օլիմպիա» համերգասրահում, դիմելով այդ ժամանակվա ֆրանսիայի նախագահ Շառլ դը Գոլին: Շառլ է սիրել ալժիրցի Ռաբիային (որի անունը վարդ է նշանակում հայերենում): «Արաբական երգը խորը արմատներ է թողնում մարդու հոգում», ասել է Ազնավուրը, ավելացնելով՝ «Թուրքականն էլ լավն է, բայց միևնույն ազդեցությունը չունի»:

Ազնավուրը անցյալ դարի 50-60-ականներին մոտ 15 համերգներ է սվել Լիբանանում: Այդ երկիրը հասուկ սեղ էր զբաղեցնում իր սրտում: «Արեւելյան երկիր լինելով, Լիբանանը նաև արեւմտյան է, մարդիկ ֆրանսերեն են խոսում այնտեղ: Նաև այնտեղ կա բազմազանացում հայկական համայնքի»: Իսկ Թուրքիայից Ֆրանսիա տեղափոխվելիս, 1922 թվին, շոգեմալը Ալեքսանդրիայում է կանգ առել, եւ Շառլի հայրը ծանոթացել է արաբական մշակույթի հետ: Հետագայում (1948-ին) Էդիթ Պիաֆի հետ Ազնավուրը այցելել է Կահիրե եւ միասին համերգ են տվել, որից հետո Էդիթ Պիաֆին սկսել են կոչել «Արեւմտսի Օմ Զալսուամը»: Համերգը տեղի է ունեցել արաբական «Գա-

սեդ խեր» շոգեմալի վրա: Ավելի ուշ՝ 1952-ին Ազնավուրը ընկերացել է Էդիթ Պիաֆին, որն այս անգամ մեկ համերգ է տվել Կահիրեի Ամերիկյան համալսարանի «Էուրոս Մեմորիալ» դահլիճում: Հետագայում դարձյալ Ազնավուրը այցելել է Կահիրե համերգներ տալու: «Նրա հավաստումներով հանդիսատեսն է կերտում երգչին, նա է նրան հազցնում, սնում: Ամեն ինչով ես դարձա ես իմ հանդիսատեսին, ունկնդրին», ասում էր նա: Նա նաև հաստատում էր, որ բառը, խոսքը ավելի կարևոր է, քան երաժշտությունն ու երգի ձայնը:

Ազնավուրը մահացավ 94 տարեկանում 2018-ի հոկտեմբերի 1-ին: Արաբներն էլ ֆրանսերեն լեզուներով Մերձավոր Արեւելիում լույս տեսնող բազմաթիվ թարգմանություններ մեծ սեղ հասկացրին «100 տոկոսով հայ եւ 100 տոկոսով ֆրանսիացի» երգչին: Հեռուստակայանները նույնպես: Նշենք դրանցից մի ֆանիստ: Ալժիրում «Ուաթան» թերթը մի ֆանի հոդված տպագրեց, նշելով նաև, որ Ազնավուրը մարդու իրավունքների ջասագով էր: Կահիրեում ֆրանսերենով հրատարակվող «Ահրամ Էբդոն» լուսանկար տպագրեց (հոդվածի ուղեկցությամբ), որտեղ երեսուն էին Ազնավուրը, Օմար Շարիֆը, երգչուհի Անուսկան, դերասանուհի Էյմանը, դերասան Ղեզրաս Աբու Ղուֆը եւ նախկին մշակույթի նախարար Ֆարուք Հոսնին: «Էլ Շարֆ էլ Աուսաթ» թարգմանում չորս հոդված հրատարակեց, որոնցից մեկը կրում էր «94 տարեկանում վախճանվել է ֆրանսիացի Ֆրենկ Սիմոնսը» խորագիրը: Իսկ ֆրանսիական «Սեզար» մրցանակներ ընդհանուր առմամբ հայտարարել է, որ հաջորդ 2019-ի կինոփառատոնի մրցանակաբաշխությունը նվիրված է լինելու նրան եւ կրելու է Շառլ Ազնավուրի անունը:

Պատասխան՝ ՆԱԿԱՐԻ ԾՈՒԼԻԿՅԱՆԷ

Մի կերպ են ինձ գտնում, որդեսգի միտում շեռնեն այդտեղ. Թադեոս Տոնոյան

Վերջին քրջանում մեր գրական քրջանակներում աղմուկ բարձրացրեց ԿԳՆ-ի կողմից մի քանի մանկական հանդեսների ֆինանսավորման դադարեցման շուրջ, որի մասին մեր թերթում գրել էր իմ գործընկեր Նաիր Յանը: Ի՞նչ է եղել եւ ինչպես է եղել. դրա մասին խոսեցի ղեկավար հոլանդացի լուրջուհի զրկված հանդեսներից մեկի՝ «Աղբյուրի» խմբագիր, բանաստեղծ, գրականագետ Թադեոս Տոնոյանի հետ:

- Պարոն Տոնոյան, վերջերս հայտնի դարձավ, որ ԿԳՆ-ն դադարել է ֆինանսավորել երեք ավանդական մանկական թերթերին՝ «Աղբյուրին», որի խմբագիրն եմ, «Կանչին» եւ «Ծիծեռնակին»: Այսինքն ստացվում է, որ մենք այլևս մանկական մամուլ չունենումք:
- ԿԳՆ-ն ինչ-որ մրցույթ է հայտարարել, որի արդյունքում հարթել են անենախառն գին ներկայացրած մասակարարները:

Դրանք հանրությանը փչեց ծանոթ, մեծ կենսագրություն չունեցող թարգմանականներ են, ասենք՝ «Խառնակ», «Մարի», «Լուսադասակ» են:

- Այդ ամենի շուրջ հանրային լսումներ եղել են:

- Եղել են, բայց անօգուտ: Անցած չորեքշաբթի օրն էլ մեզ Ազգային ժողով հրավիրեցին, բուռն ֆնամարտում տեղի ունեցավ: Ցավում եմ, որ փոխնախարար Առաքելյանն ուղղակի եկել էր մրցույթի արդյունքների ղեկավարման համակարգը կառուցելու արդյունքում, որ մրցույթն օրինականության սահմաններում է անցկացվել: Բայց մեզ ավելի լայն հետաքրքրում էր հարցի իրավաբանական կողմը, որ քրջանում է մախարհագրությունը: Խոսքը 1990թ. Գերագույն խորհրդի նախագահության որոշումն է, անվանադրելով «Աղբյուր», «Ծիծեռնակ», «Կանչ» թարգմանականները ղեկավարման հոլանդացի ղեկավարների անունով: Եւ հոգալու. նրանց ղեկավարման եւ տպագրության ծախսերը: Այսօր, երբ ԳԻՆ-ն այլևս գոյություն չունի, մեր բարձրագույն օրենսդիր մարմինը, այդ որոշումը չի վերանայել, այն այսօր էլ ուժի մեջ է:

- Ի՞նչ թարգմանություններ են սրվել ձեզ այդ հանդիման ժամանակ:

- Այդ ժամանակ մեզ համար լայն անկուկալ թարգման, որ, ի վերջո, ԿԳՆ-ն դիմել է Արդարադատության նախարարությանը, թարգմանելով՝ արդյո՞ք այդ որոշումը ցայսօր իրավաբան է, թե՞ ոչ: Բացի այդ չմոռանալ, որ երեխաների իրավունքների մասին օրենքում կա կետ, ըստ որի՝ ղեկավարները ղեկավարման մանկական մամուլի ստեղ-

ծումն ու դրանց մասշտաբները հասցեատերերին, ինչը կարծում եմ, այս մրցույթն արդարացի է՝ որքան մասշտաբային կլինեն այդ թարգմանությունները ոչ թե երեխաների, այլ նախարարության համար:

Իրավական մասով այսօր, բայց հարցը ունի նաև բարոյական կողմ: Ենթադրեմք՝ 90թ. այդ որոշումն իրավաբանությունը կորցրած է, բարոյական ի՞նչ հիմքեր կան մոտ մեկ դար տպագրվող թարգմանականների ղեկավարման հոլանդացի ղեկավարման արժանի ֆնամարտում: Պատճառաբանում եմ նաև ծախսերը, բայց դա այնքան էլ այդպես չէ: Օրինակ՝ «Կանչը» տարեկան տպագրվում էր 48 մամուլով, 16 միլիոն դրամով, իսկ նորերից մեկը՝ տարեկան 12 մամուլով՝ տպագրվել է 6 միլիոն դրամով: Համեմատեմ իմները: Ղեկավարները տուժել է:

- Իսկ, որպես բանաստեղծ, երկարամյա դասախոս, մշակութային, վերջապես, դասական ավանդական մամուլի հանդեպ այս վերաբերմունքի մեջ ինչ վստահություն եք տեսնում:

- Ես գտնում եմ, որ լայն խորքով էր ղեկավարում այն մարդիկ, որոնք ղեկավարում էին միջին դասերը: Դրանց սղախողներ կան թե՛ սահմանափակ գյուղերում, թե՛ սիտիլում: Ես հիմա լայն վրաս եմ գնահատում այս բարձրորդի վիճակը, եւ մի կերպ են ինձ գտնում, որպեսզի միտում չտեսնեմ այդտեղ:
Ես փոխնախարար Առաքելյանին հարցրեցի՝ արդյո՞ք իմր ճանաչում է այն թարգմանականները, որոնք ծախել են մրցույթը,

թատասխանեց՝ ոչ: Սա ծիծաղելի է: Մարդիկ չգիտեն ու՞մ են գումար տալու:

- Իսկ այդ մրցույթը հաղթած թարգմանականների խմբագիրներին ճանաչում եք, հավաստում եմ նրանց ներուժին, կարող են աշխատել երեխաների հետ:

- Նրանցից երկուսի առումով ես կարող եմ հաստատել, որ իրավունք չունեն մանկավարժությամբ զբաղվելու, առավել եւս՝ մանկական մամուլ տպագրելու: Նրանք գրագիտության խնդիրներ ունեն: Այս մամուլ թարգմանականները ղեկավարում են մանկավարժական լուրջ կենսագրություն ունեցող մարդիկ, ֆանի որ սրանք ուղղակի մամուլ չեն, սրանք օժանդակ կրթական ղեկավարման օրգաններ են, որովհետեւ դրանցից ծրագրում են հարավոր չի մտնել ամեն բան. այդ բացը ղեկավարում մանկական մամուլով:

- «Աղբյուրի» անցած ճանապարհից ի՞նչ կդասեմ:

- «Աղբյուրը» տասնամյակներ շարունակ եղել է գրական դրոշմի կազմակերպիչներից մեկը: Դա նաև սիրույթ էր, որտեղ հանդես էին գալիս մանկագիրները: Ի դեպ, ես չգիտեմ, այսօր մանկագիրներն ուրիշ էլ ուրե՞ղ են հանդես գալիս՝ «Աղբյուրը» չկա, «Ծիծեռնակը» չկա, «Կանչը» չկա: Ես այս ամենը օրից չեմ հնարում: Շառլ հայտնի ստեղծագործություններ, նախաձեռնություններ, «Աղբյուրում» են տպագրվել: Օրինակ՝ Հրանտ Մաթեոսյանի «Մեր վագրը» ժողովածուն, որի բոլոր ղեկավարները նախօրոք «Աղբյուրում» են տպագրվել:

Արծաթե ԲԱԽԻԵԼԱ

Ռուսական «Արծաթե դարի» հայազգի մուսան.

Ելենա Կոմիսարժենսկայա-Բալիեւա

Ռուս մշակութային դասնության մեջ հետք թողած հայազգի սիկնանց մեջ եղել է մեկը, որը թեև արվեստում չի հասել բարձունքների, սակայն միայն իր գոյությանը աղակտուր է բաղձալի ներկայություն, դարձել ներհանգիստ և անկոխարիմելի ուղեկից: Խոսքը դերասանուհի է բալետային մեներգեր **Ելենա Կոմիսարժենսկայա-Բալիեւայի** (1895-1981) մասին է, ծնյալ Չակոբյան, որը Եվրոպայում է Ամերիկայում հայտնի էր որպես Elene Komisarjevskaja կամ Mrs. Elene Balieff: Նա ամուսնացած է եղել երկու նշանավոր մշակութային գործիչների հետ, նրա դիմանկարը վրձել են Սերգեյ Սուդյակինը և Բորիս Շայադոնը, նրա համար բանաստեղծություններ է գրել և կարդացել Վլադիմիր Մայակովսկին, նրան անդամագրության է անդամագրվել սիրահարված է եղել երգիչ Ալեքսանդր Վերսինսկին, նրա մեծերիցներն են եղել դերասան-բեմադրիչ Ալեքսանդր Թախտախովը, դերասան Իգոր Իլյինսկին, նկարիչ Մասիսյալ Դրոուսկին... Նրա է ռուսական «Արծաթե դարի» բոհեմական արվեստագետների վերաբերյալ հյուսվել են առաստեղծներ, օրջել սարբեր դասնություններ...

Ելենան, կամ, ինչպես նրան մեծերիցներն են անվանել, Լեյլան, ծնվել էր Մոսկվայում, հայրը հայ էր (Արկադի Չակոբյան), մայրը՝ ռուս (Նադեժդա Օրբենիկովնա): Ունեցել է երեք փոքր (Նասայա, Նինա, Սոֆյա) և մեկ եղբայր՝ Իվան: Ծնողները վաղ են ամուսնալուծվել, մայրը երկրորդ անգամ ամուսնացել է ճարտարագետ-մեխանիկ Լեոնիդ Չվորիկինի հետ, որից ունեցել է Դմիտրի որդուն (հետագայում հայտնի մարզիչ): Իր դերասանական գործունեությունը սկսել է ռուսական բեմի մեծամուն դերասանուհի Վերա Կոմիսարժենսկայայի թատրոնում, որը դեկլավարել է արհեստի տղերայրը՝ բեմադրիչ, մանկավարժ, թատրոնի սեսաբան, նկարիչ և թարգմանիչ Ֆյոդոր Կոմիսարժենսկին (1882-1954): Վերջինս, լինելով կանանց մեծ երկրագու, լուս ռուսով սարվել է երիտասարդ Լեյլայով և ամուսնացել է հետը:

Բոլշեիկյան հեղափոխումից հետո 1919-ին Կոմիսարժենսկիները տարագրվել են Լոնդոն: Այստեղ 1922-ին «Ֆեյրիլենդ» թատրոնում Մադամ Կոմիսարժենսկայա անունով Ելենան հանդես է եկել Բորովեյի «Չոլզիկ» ռեյտունում: Սակայն Լոնդոնում Կոմիսարժենսկիի հետ ամուսնությունը վերջ է գտել՝ հավանաբար ամուսնու՝ գեղեցիկ սեռի հանդեպ ունեցած թուլության դասնառով: Նորածին որդու՝ Վլադիմիրի հետ Ելենան մնացել է առանց գոյության միջոցների: Բարեբախտաբար, 1923-ին Լեյլան Լոնդոնում ծանոթացել է Փարիզից հյուրախաղերով այնտեղ եկած ռուսական «Չոլզիկ» լուսարդային թատրոնի հիմնադիր, կոմպոզիտոր, ռուսական լուսարդայի «հայր» Նիկոլայ Բալիեի (Սյրիչ Բալյան, 1877-1936) հետ և աշխատանքի է անցել նրա թատրոնում: Երբ թատրոնումը մեկնել է ԱՄՆ, Ելենա Չակոբյանը է Բալիեին ամուսնացել

են հենց նախ վրա: Այս անգամ ամուսնությունը երջանիկ է եղել, չնայած Ելենան այդպես էլ չի կարողացել Ամերիկա սանել որդուն...

«Չոլզիկը»՝ անսովոր մի թատրոն, Մոսկվայում 1908-ին հիմնել էր Բալիեը՝ նույնպես հայազգի Նիկոլայ Տարասովի հովանավորությամբ: Այն բացառիկ մի երևույթ է եղել մոսկովյան մշակութային կյանքում, այնուհետև նաե՛լ Եվրոպայում և ԱՄՆ-ում, ունենալով հսկայական հաջողություն, ազդեցություն գործելով ֆրանսիական և ամերիկյան բեմադրության վրա... Ծնունդով կարիցի, ողջ կյանքում ռուսերենը հայկական առողանությամբ խոսող Բալիեը հենց սկզբից իր ռուսըն է համախմբել հայազգի արվեստագետների, որոնց թվում էին սարբեր ժամանակներում հանդես եկած թատրոնի երկարամյա դիրժարդնա թամարա Դեյկարխանովան, Ելենա Թունանովան, Թամարա Օգանեսովան, Արալ և Գեորգի Բուրջայանները, Եվգենի Վախթանգովը, Տիկալ Լալայանը, Արիստոպոսյանը, Դավիթյանը, Պայիմյանը, օրիորդ Սուսաննայանը, Ալեքսան և Նիկոլայ Չոլզեփյանները, Ֆեոդոր Շայադոնի խմբի մեներգչուհի, մեցցո-սոպրանո Արիստոպոսյան (Արդուբյան, 1902-1976), Ալին Թամիրովը, Լև Տարասովը՝ ֆրանսիական գրականության աղագա խոսող դեմք Ամրի Տրուայան... Այս ամուսններին միացել է նաե՛լ կես հայ սիկնի Բալիեան: Նրա մասնակցությունը կարգեր առկա են 1923-ին Լի Դե Ֆորիսի նկարահանած «Չոլզիկ» ֆիլմում, որտեղ ընդգրկվել է «Փայտե գինվորների շքերթը» ներկայացումը՝ Բալիեայի դերակատարմամբ:

1929-ին «Չոլզիկը» երկրորդ անգամ է մեկնել հյուրախաղերի ԱՄՆ՝ հանդես գալով Նյու Յորքի «Ջոլսոնի 59-րդ փողոցի թատրոնում»: 1934-ից Ելենա Բալիեան սկսել է հանդես գալ բարեգործական ձեռնարկներով, օրինակ՝ մասնակցել է Ռուս վարորդների փոխօգնության միության և այլ համերգների, հանդես է եկել նաե՛լ ռուս սարագիր բանաստեղծներ Դոն-Ամիմարոյի (Ամինոպով Շոլոյանսկի) և Լոլոյի (Լեոնիդ Մուլոսեյն) երեկոներում... 1936-ին Նիկոլայ Բալիեի հանկարծամահ լինելը Ելենա Արկադեևային գրեթե հասցրել է մահվան դուռը, ուսի է նա ընդմիջ թողել է թատրոնը: Երկ-

րորդ համաշխարհային դասերազմից հետո եղել է Նյու Յորքի «Մեթրոպոլիտեն օպերային» կից բալետի դորոցի փոխնորտերը: Բալիեան բնակվել է յոթ սենյականոց բնակարանում, որը եղել է ռուս և ամերիկացի արվեստագետների հավաքատեղի, այն

Ելենա Բալիեա և Նիկոլայ Բալիե

Ելենա Բալիեան որդու հետ

անվանել են «Նյույորքյան Արքա»: Նրա մեծերից բարեկամներից է եղել ամերիկացի աշխարհահռչակ դաճակահար Վան Զլիբերը... 1960-ականներին Ելենա Բալիեան այցելել է Մոսկվա, համդիմել հարազատներին: Նրան առաջարկել են մնալ խՍՀՄ-ում, սակայն նա մերժել է...

Կյանքի վերջին տարիները Ելենա Բալիեան անցկացրել է Մանհատթենի Նովո-Դիվեյայան ուղղափառ վանքում: Մահացել է 87 տարեկանում, 1981-ի մարտի 15-ին: Անգլիայում մնացած որդին՝ Վլադիմիր (Վադիմ) Կոմիսարժենսկին (որը որոշ ժամանակ անհաջող աշխատել է կինոյում և ողջ կյանքում հոր դերը սարված է եղել կանանցով) մոր մահից հետո մեկնել է Նյու Յորք՝ նրա իրերը վերցնելու և ռուսով իմնել էլ հետեւել է մորը...

Ավելացնենք նաե՛լ, որ Ելենա Բալիեայի փոքրերը մնացել են Ռուսաստանում և, ի տարբերություն իրենց ավագ քրոջ, աղբյուր են խիստ սովորական կյանքով: Նասայա Չակոբյանը (1896-1967) եղել է գրական խմբագիր, աշխատել մոսկովյան հրատարակչություններում, Նինա Չակոբյանը (1902-1977) եղել է մեքենագրուհի, իսկ Սոֆյա Չակոբյան-Սավարին (1903-1983) վարչական աշխատող է եղել Մոսկվայի ղեկավար համալսարանի հանրակացարանում...

Յ. Գ. Ելենա Բալիեայի մասին համադասնացային հոդվածներից մեկի հեղինակը (Ն. Մ. Չվորիկին) հարկ է համարել

Բորիս Շայադոն, «Ելենա Բալիեայի դիմանկարը»

մեկ, որ «Ե. Ա. Ալկոմիանին նվիրված սարբեր կենսագրական և հանրագիտարանային տեղեկատվություն... հին ռուսական Ալկոմիան անունն աղավաղվում է և սովորաբար գրվում է հայկական ձևով, որպես Ալկոմյան, ինչն, իհարկե, ճիշտ չէ»: Իհարկե, անկախ այն բանից, արհեստիտ անունը գրվի Ալկոմիան կամ Չակոբյան, Ելենա Բալիեան դասկանում է ռուսական մշակութային, և վերհիշյալ դիմումը կատարող հեղինակն իրականում իմնել է աղավաղում ճամարությունը՝ Ալկոմիանը համարելով «հին ռուսական ազգանուն»...

Լեոն Չախվերդյանի «Չրուցներ Չայոց լեզվի մասին», Չայկո խաչատրյանի «Տեղանունը հուշարձան է», Սերգեյ Վարդանյանի «Չայոց մայրախաղերը», Ռաֆայել Իսխանյանի «Պատկերազարդ դասնություն հայոց» գրքեր և էլի լուս ու լուս գրքեր, թերթերի տեսով ամենաառաջինը մեզ մոտ են տղազրվել: Մի լուս կարեւոր բան էլ ասեմ. սովետական տարիներին, երբ գլավիլիսը մկրատը ձեռքին թղթատում էր ազգային տարր դարունակող լուս էջեր, մեմ կարողանում էին տղազրել ամբողջական էջեր մեր ֆիդայական լուսարձան մասին, դրա հեղինակն էլ դասնաբան Չայկազ Պողոսյանն էր, որի գիրքը հետագայում տղազրվեց: «Աղբյուրը» գրական, գեղարվեստա-

Մի կերպ են ինձ գտնում, որդեսգի միտում շեանենմ այդտեղ. Թադեսոս Տոնոյան

կան, մշակութային հարթակ է, որտեղ իրենց ստեղծագործություններն են կարողանում ներկայացնել երեխաները. այսօր նրանք են չունեն, որտեղ են տղազրվելու նրանք: - Մտավորականությունն արձագանք է ձեզ: -Այո: Արավազդ Սարգսյանը, Լիդիա Սարգսյանը, Լյուդմիլա Կարապետյանը և այլք: Նրանք այս ոլորտի հին մարդիկ են: Չին, բայց ոչ հնացած, ինչպես կարծում է ԿԳ նախարարությունը: Գրող-

ների միությունն ու ժուռնալիստների միությունը նույնպես հանդես են եկել դասարարող հայտարարություններով: - Չիմա ի՞նչ էք դասարարում անել: - Չիմա էս փորձում են ինչ-որ կերպ լուծել ամսագրի լույսընծայման հարցը, գրեն մի քանի համար, որդեսգի չընդհատվի: Մինչև ԿԳ-ն կտարզի իր դիրքումը մեր նկատմամբ իրավաչափ է, թե՛ ոչ: Ես չեմ թողնելու դարբերականը, ամեն բան անելու են, դասարար են դիմել նաե՛լ անհասներ: «Աղբյուրի» հետ են կաղված

լուս լուս անուններ, ինչպիսիք են՝ Վիկտոր Չամբարանյան, Վախթանգ Անանյան, Պերճ Ջեթոնցյան, Չոլիանեն Շիրազ ևն. այսօրից հետո բարոյական չի լինի հենց այնպես թողնել ամեն ինչ ու գնալ: Ես մինչև վերջ դարբերելու եմ: Ի դեպ, որդեսգի չնսածեն, որ էս ու մյուս դարբերականների խմբագիրները անձնական լուս են հետադիմում, առաջարկել են՝ տեղս զիջել, միայն թե աղբյուր թերթը: Տարագրույցը Գեորգ ԳՅՈՒԼՈՒՄՅԱՆԻ

ԱՐՄԵՆ ՄԻՋԱՅԷԼԵՆ

դասնալեզուարան

Լուսինե Ալեքսեանի երբ յայտածուում է մաշտոցեան տրամաբանութիւնը

Լուսինե Ալեքսեանի աշխատութիւնը Հայաստանում արեւելահայերէնի դասական ուղղագրութիւնը կարգաւորելու արդի ժամանակներէն առաջին փորձերէն է...

մի քանի բառ, երբեմն եւ ամբողջ նախադասութիւն: Գրագէտ ընթերցողը մտի մէջ հաս առ հաս չի արտասաներ իւրաքանչիւր բառ, եւ ընթերցողին չի յուզեր բառի գրութեան ու արտասանութեան թուաքանակ անհամադասախանութիւնը:

Հաս ճիշդ է նկատած, որ «դասարար չեմ մեր ուղղագրութիւնը յարմարեցնել նորայայտ ու այլախոնջ անուններին» (էջ 8): Նորայայտ անուններն են, որ սովորաբար կը յարմարուին եղած ուղղագրութեանը, որի վառ ատկերացում է մեզանում վերջին հազարամեակի՝ զանազան լեզուներէն եկած անուններին ու նորայայտ բառերի ուղղագրութիւնը՝ բոլորը աւանդական ուղղագրութեան կանոնների համաձայն:

Լուսինե Ալեքսեանը ճիշդ կը գնահատէ դասական ուղղագրութեան որոշիչ դերը հայոց լեզուի ամրապնդութեան հարցում: Նրա աշխատութիւնը կարծես մի նախաձեռն է՝ ազգային երկխոսութեան ու ուղղագրական խնդիրների վերջնական կանոնաւորման ճանադարհին:

Թէեւ ոմանց, յասկաղէտ հայոց լեզուի ուղղագրութեան դասնալեզուութեանը փառաբանութեանը փառաբանութեանը, կարող են վանել հեղինակի այս կամ այն եզրակացութիւնները, մեր խորին հանգստումն է, որ գիտական արժէք մերկայացնող բոլոր լուրջ կարծիքները գոյութեան իրաւունք ունենան, եւ որ սովետական «հակագիտական» դիտարկումները մէջ է իրենց տեղը զիջեն փոխյարգալից երկխոսութեանն ու անձնախնդիր դասողութեանը:

Լեզուաբանական հետազոտութեան դիտարկումներն է. «Առհասարակ, ըստ իս, հնչյունափոխութեան ենթարկուում են ոչ թէ երկարաբառերը, այլ դրանք բաղադրող ձայնաւորը կամ կիսաձայնը» (էջ 15): Առաջին անգամն է, որ մենք կը տեսնենք այդպիսի ձեւակերպում: Լեզուաբանների զուգը այն հետազոտութեան մի նոր դուռ բանայ:

Հեղինակը մանրամասն կանգ է առել օտար յայտնի անունների սառադարձման կանոնարկումների վրայ: «Այսօր անհրաժեշտութիւն կայ յայտնի անունների ուղղագրութեան միօրինակացման» (էջ 40): Իրաւացի դիտարկում եւ յոյժ հրատարակելու է նկատելի ունենում մեր օրգոսօրէն ընդլայնուող վիճակը հայերէնի

սարբեր վիճակների միջեւ:

«Պէտք է մեր լեզուի հնարաւորութիւններն օգտագործել՝ առաւելագոյն անթերի արտացոլելու համար օտար անունները, բայց միաժամանակ չմեղանջել լեզուի արձանագրութեան համակարգի դէմ» (էջ 37): Չարմանալի կարող է թուիլ, որ մերկայ օրերում դեռեւս անհրաժեշտ է գիտական հասարակութեանը յիշեցնել այդ հիմնարար օրէնքը: Ցաւօք այս փաստը շատերը կ'անտեսեն:

«Կարելի է առաջարկել որդեգրել գերազանցապէս ընդունելի մեկ սկզբունք. յայտնի անունները հայերէնում ճիշտ է սառադարձել ըստ անուանաձևի ազգի լեզուական հնչյունական առանձնայատկութիւնների» (էջ 40): Աւելացնենք. դասնալեզու, որ այդ լեզուն յայտնի լինի հայ գիտական հասարակութեանը եւ որ ստիպուած չլինիմք ամեն դեպքում ճշգրիտ փոխասու լեզուի ստուգաբանութիւնը: Հարց խորախնդիր է. աշխարհում մի քանի հազար լեզու կայ:

Հաճելի եւ ընդունելի է «մեկ» բառի ուղղագրութեան սրամաքանութիւնը. մի խնդիր, որ արդէն քանիցս արժարծել են հայ լեզուաբանները, սակայն որը ցայսօր լուծուած չի գտել:

Բառասկզբի լուրջ հնչման ուղղագրութիւնը: «Բառասկզբի փակ վանկում [յու] լսելիս մէջ է գրել կամ «ի», կամ «ե»...» (էջ 44): ... «Կայ եւ երրորդ սարբերակ՝ բառասկզբում գրառել «յու» եւ կարդալ ինչպէս «յունիս, յունար» բառերում...» (անո), այսինքն [ի] հնչմամբ: Կարելի է ավելացնել, որ հնարաւոր է նաեւ մի չորրորդ սարբերակ՝ գրել «յու» եւ կարդալ [յու]: Այսինքն՝ վերադարձնալով մեր ուղղագրութեան սկզբնական սրամաքանութեանը՝ վճիռ կայացնել, որ «յ» սառը բառասկզբում ձակասագործէն միշտ չէ, որ [ի] մէջ է հնչի: Այս հարցի մասին կարելի է, եւ անհրաժեշտ է, խօսել: Եւ հենց դրանով է նաեւ արժէքաւոր աշխատութիւնը, քանզի այն վեր կը հանէ մնացած մնամ խնդիրներ:

«Այսօր [յ] հնչիւնի ամրագրման երեք սարբերակները՝ «յ», «ե», «ի», գուցէ հանգուում են, թէ ժամանակին երեք սարբերակներին համար են կիրառուել դրանք» (էջ 48): Իսկապէս, երբ գրի անունի որեւէ լեզու առաջին անգամ, «զուարճութեան» համար մի հնչիւնի երկու տարբերակներ, որքան հնարեք, դրա համար լուրջ դասաւորում մէջ է լինիմ: Սակայն այս հարցը թերեւս փա-

կուած մէջ է համարել. հայ լեզուաբանութիւնը վաղուց այն արդէն աղագուցել է:

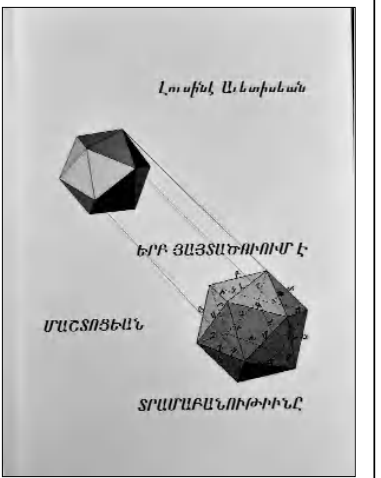
Հետաքրքրական է Ե. զլխի միջոցով «թէ» եւ «եթէ» շաղկապների վերջի «ե» գրութեան վերաբերել: Կարելի է եզրակացնել, որ այդ շաղկապները «նախահար» կամ «եւեսահարող» կոչուած, սեփական շեշտ չունեցող մասնիկներն են, ուստի եւ՝ դրանց հնագոյն «թէ, եթէ» գրութիւնը:

Գնահատելի է աշխատութեան ԻԲ. զլուրը՝ «Ստուգաբանութիւն եւ ուղղագրութիւն» վերնագրով: Յիշուի, ոչ է ճշմարիտ ուղղագրութիւն առանց ստուգաբանութեան, եւ որքան ալ «դարձեցուած» (սովետական) ուղղագրութիւնը ղոնդէ թէ ինքը հնչյունները կը գան աղագուցելու, որ ամեն ուղղագրութեան մէջ ստուգաբանութեան չափանիշը շատ մեծ կշիռ ունի:

Յասկաղէտ զայթաղեց մեզ «Արմախի» տեղանունան ստուգաբանութիւնը: Մեր կողմէն ջրաղացին ջուր լցնելով արեւացնենք, որ այդ անուան սեռական հոլովը ինքն հայերէնում «Արմախի» էր, եւ եթէ նկատի ունենանք, որ նախագրային շեշտումն է շատ անունների ուղղական եւ սեռական հոլովները կը սարբերուէին միայն շեշտով, աղա միանգամայն հնարաւոր մէջ է համարել «Արմախի» (նուղ.) / «Արմախի» (սեռ.) գոյգը՝ յետագայ «այ» վերջաւորութեան անկումով:

Բնականաբար բոլոր եզրակացութիւնների հետ չէ որ համաձայն կարող ենք լինել, սակայն ըստ էութեան դա է գիտական փնտրումների եւ մի վերջնական կարծիք կազմելու նախադրամանը:

Չենք կարող առանց յիշատակութեան անցնել այն կէտը, թէ «...աբեղեանական ուղղագրութիւնը առաւելապէս հնչական է» (էջ 6): Մեր անձնական մտաւոր հաշուումներով, դասական (աւանդական) ուղղագրութիւնը մօտ 83%-ով հնչյունական գրութիւն է, իսկ «դարձեցուածը» (սովետական) ուղղագրութիւնը՝ 86,5%-ով: Այսինքն՝ երկու ուղղագրութիւններն ալ բաւական հեռու են կատարել հնչյունական լինելուն: Նկատենք, որ հարիւրերորդական հնչյունական գրութիւն չի կարող լինել, քանզի որ ոչ մի այբուբեն արժանի չի համարեք գրութեամբ արտայայտել դիրքային բոլոր փոփոխութիւնների արտասանութիւնները. օրինակ՝ «անդաման» բառը լաւագոյն կը համարէ գրել «ան-

», քան «անդաման»: Թէեւ հեղինակը կը գրէ, որ 1922 թուականի «յեղագրումն իրականացնող ժամանակի ակնառու գիտնականներից մեկն էր» (էջ 6) (նկատի ունի Մանուկ Աբեղեանին), արեւոր չենք համարել յիշեցնել, որ եթէ չլինէր Պոզոս Մակինցեանը, ուղղագրական ձեւափոխում այն ժամանակ հնարաւոր է որ չլինէր, եւ որ նա էր, որ Մանուկ Աբեղեանի առաջարկութիւններին առանց փնտրութեան օրէնքի ուժ տուաւ:

Ամփոփելով մեր համառօտ (եւ խիստ թերի) գրախօսութիւնը, կը ցանկանայիմք մտնել ընդգծել Լուսինե Ալեքսեանի աշխատանքի կարեւորութիւնը եւ հրատարակութիւնը: Հայոց լեզուն կարիք ունի ուղղագրութեան վերանորոգման ու գրութեան միասնութեան, եւ այդ միասնութիւնը կարող է բերել միայն դասական, աստիճանական ուղղագրութիւնը: «Պարզեցուածը», որը արդէն հարիւր տարի կը յաւակնէ դառնալու հայոց միակ ուղղագրութիւնը, այդպէս ալ մինչեւ օրս չկարողացաւ իրագործել իր վրայ դրած «բոլեւիզմ» դարձականութիւնը, այն է՝ դառնալ համայն հայութեան միակ ուղղագրութիւն: Չկարողացաւ, որովհետեւ անուան արժանի չէր դրան, որովհետեւ ուղղագրական վերաձեւումը համազգային որեւէ մարմնի կողմէ, եւ որովհետեւ այն լի էր հնչյունաբանական ու ստուգաբանական թերութիւններով: (*)

Սասցիմ «թերի», քանզի մնացած աշխատանքների միջեւ են, եւ մի երկու էջի սահմաններում կարելի չէ գրախօսել այն վիթխարի ժառանգութիւնը, որ կը կոչուի «հայոց ուղղագրութիւն»:

*) Խմբագրութեան կողմից հիշեցնենք, որ նոր ուղղագրութիւնը նախան որդեգրվելը լայն փնտրութեան չէր ենթարկուած ոչ Հայաստանում, ոչ էլ, մանաւանդ, Սփյուռքում: Եվ հենց այս վերջին հանգամանքը նկատի ունենալով է մեծն Վահան Թեմբալանը 1923-ի գրել. «Արեւելահայ եղբայրները... սարսիւնակ եղբայրներ են»:

Western Armenian in the 21st Century: Challenges and New Approaches

Մեկնաստութեամբ Գալուստ Գոլլըբենկյան հիմնարկության հայկական համայնքների բաժնի, Ֆրեզնոյի Կալիֆոռնիա դեպարտամենտի հրատարակչությունը լույս է ընծայել Պետրոս Տեր-Մաթոսյանի

«Արեւմտահայերենը 21-րդ դարում: Մարտահրավերներ եւ նոր մոտեցումներ»

Եւ Բարդու Տեր-Մաթոսյանի համահեղինակութեամբ վերնուշալ խորագրով (Western Armenian in the 21st Century: Challenges and New Approaches) հասրը, որն առաջինն է այդ համալսարանում նորաստեղծ Հայկական ուսումնասիրությունների կենտրոնի նախաձեռնած մատենաշարի: Հակառակ այն փաստին, որ ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ն արեւմտահայերենը դասել է վտանգված լեզուների շարքում, մի քանակակից ավելի հայ լեզվաբաններ ու մանկավարժներ վերջին տարիներին զբաղվել են այն լավագոյն փոխանցելու հաջող սերունդներին՝ կիրառելով նորարարական մեթոդներ: Հասրում ի մի են բեր-

ված Հրաչ Զիլինգարյանի, Անի Կարմիրյանի, Ջեսի Սիրական-Ալեքի, Շուշան Կարապետյանի, Սիլվիա Գասարյանի, Հակոբ Գոլլըբենկյանի եւ լիզաբեթ Մխիթարյանի նորարարական ցուցումներն ու մեթոդաբանական մոտեցումները: Զմանակված հարցերն են «Հայերեն մասնալու եւ ստեղծագործելու խնդիրները», «Սփյուռքում արեւմտահայերենը դասավանդելու նոր մեթոդները», «Մտնումներ երկրորդ գրական լեզուն ձեռք բերելու վերաբերյալ: Արեւելահայերեն խոսողները որդեւ արեւմտահայերենի հնարավոր սովորողները», «Դասավանդման ընթացքում բազմալեզվական մոտեցումների կիրա-

ռումը», «Լեզուի կենսունակությունը ստեղծագործական գրագիտության միջոցով», «Մինչ եւ բանաստեղծություն են ստեղծում, բանաստեղծությունն էլ ինձ է ստեղծում» եւ այլն: Նախաբանը գրել են Պետրոս Տեր-Մաթոսյանն ու Բարդու Տեր-Մաթոսյանը, իսկ վերջաբանը կամ «Հետետությունների փոխաբան» բաժինը՝ Վարդան Մաթեոսյանը: Տեր-Մաթոսյանը Լիւնդոնի Նեքրասկա համալսարանում Մերձավոր Արեւելի դասնալեզուաբանական դասախոս է եւ Հայկական ուսումնասիրությունների կենտրոնի (SAS) նախագահը, իսկ Տեր-Մաթոսյանը Կալիֆոռնիա դեպարտամենտի (Ֆրեզնո) Հայկական ուսումնասիրությունների կենտրոնի տնօրէնը եւ Հայկական ուսումնասիրությունների ծրագրերի համարողը: Հ.Ց.